

Zobrazení slavných žen historie v seriálech České televize: *Marie Terezie* a *Božena*

Emma Marková

Bakalářská práce
2023

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací
Ateliér Audiovize

Akademický rok: 2022/2023

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Emma Marková**
Osobní číslo: **K20237**
Studijní program: **B0211P310005 Teorie a praxe audiovizuální tvorby**
Specializace: **Režie a scenáristika**
Forma studia: **Prezenční**
Téma práce: **1. Teoretická část: Zobrazení slavných žen v historii v seriálech České televize: Marie Terezie a Božena**
2. Praktická část: Režie audiovizuálního díla (vyrobeného v systému řízené výroby FMK) v minimální délce 12 minut, ve výstupní kvalitě uvedené ve Výrobní knize AAV. viz Zásady pro vypracování

Zásady pro vypracování

1. Teoretická část: Rozsah práce: minimálně 15 normostran textu bez započítání obsahu, rejstříku a obrazových příloh. Formální podoba: Jednotná formální úprava teoretické části práce, její uložení a zpřístupnění se řídí aktuální verzí příslušné směrnice rektora. Student odevzdává 1 ks fyzické (tištěné) práce v pevné vazbě. Tištěná verze práce obsahuje originální „Zadání DP/BP“ včetně příslušných podpisů a studentem podepsané Prohlášení o původnosti práce. Práce v elektronické podobě obsahuje nascanované „Zadání DP/BP“ se všemi formálními náležitostmi a také nepodepsané Prohlášení studenta o původnosti práce. Plný text elektronické verze ve formátu PDF/A a případné přílohy (zkomprimované do jednoho zip souboru) student odevzdá nahráním do IS/STAG a do příslušné složky na NAS-AAV (viz níže). Pokyny k vypracování: prostudujte a analyzujte dostupné materiály z profesního hlediska a formulujte závěry a získané vědomosti do podoby akademického/odborného textu.

2. Praktická část: Přípustné varianty praktické části: 1) Režie audiovizuálního díla (vyrobeného v systému řízení výroby FMK) v minimální délce 12 minut, ve výstupní kvalitě uvedené ve Výrobní knize AAV. 2) Režie souboru audiovizuálních děl oficiálně schváleného před odevzdáním Výrobní komisí ateliéru Audiovizuální tvorba, ve výstupní kvalitě uvedené ve Výrobní knize AAV. 3) Tři scénáře v rozsahu 10 – 15 stran, či dva scénáře v rozsahu 20 – 25 stran. Varianta musí být schválena před odevzdáním Výrobní komisí ateliéru Audiovizuální tvorba. Další požadované materiály praktické části: a) Upoutávka, teaser či trailer na předložené audiovizuální dílo (var. 1 a 2). b) Písemná explikace z pohledu dané specializace. Minimální rozsah 2 normostrany (var. 1, 2, 3). c) Anotace (var. 1, 2, 3). d) Technický scénář (var. 1). e) Štábová listina (var. 1, 2). V případě, že je dílo autorským počinem nebo není součástí praktické části SZS studenta Produkce, je nutné dodržet doložení požadovaných materiálu a – h dle zadání specializace Produkce. Tato data odevzdává za projekt vždy jeden člověk. Nezbytná je konzultace s vedením AAV. Všechny odevzdávané materiály musí splňovat vnitřní technické normy dle Výrobní knihy AAV pro odevzdávání prací a musí být řádně popsány (jméno, název, logo fakulty, formát, rozlišení). Součástí závěrečné práce je vytištěný a podepsaný formulář „Údaje o bakalářské práci studenta“.

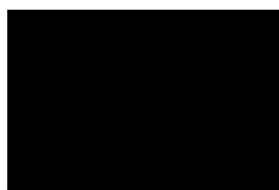
Uložení na NAS: Ve složce na NAS-AAV, označené „Bakalářská / Magisterská práce“ uložte: 1. Teoretickou práci ve formátu PDF/A a případné přílohy (zkomprimované do jednoho zip souboru) dle specifikací výše. 2. Vytvořte podsložku Praktická práce, která bude obsahovat materiály částí a- h. Řádně nazvaný film/absolventské dílo odevzdávejte ve formátech splňujících vnitřní technické normy AAV pro odevzdávání prací. 3. Vytvořte podsložku s názvem Katalog, která bude obsahovat „Podklady pro katalog FMK UTB ve Zlíně“: 10 kusů obrazové dokumentace praktické části závěrečné práce pro využití v publikacích FMK. Formát pro bitmapové podklady: JPEG, barevný prostor RGB, rozlišení 300 dpi, 250 mm delší strana. Formáty pro vektory: AI, EPS, PDF. Loga a texty v křivkách. V samostatném textovém souboru uveďte jméno a příjmení, login do portálu UTB, obor (ateliér), typ práce, přesný název práce v češtině i v angličtině, rok obhajoby, osobní e-mail, osobní web, telefon. Přiložte svou osobní fotografii v tiskovém rozlišení.

Rozsah bakalářské práce: viz Zásady pro vypracování
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam doporučené literatury:

PTÁČEK, Luboš a Petr KOPAL. Film a dějiny. Praha: Václav Žák – Casablanca, 2016. ISBN 978-80-87292-37-2.
BORDWELL, David a Kristin THOMPSON. Umění filmu: úvod do studia formy a stylu. V Praze: Nakladatelství Akademie múzických umění, 2011. ISBN 978-80-7331-217-6.
WEIGL, Jiří, Jan SECHTER, Ferdinand TRAUTTMANSDORFF, et al. Marie Terezie: 300 let od narození. Praha: Institut Václava Klause, 2017. Publikace (Institut Václava Klause). ISBN isbn978-80-7542-039-8.
OTRUBA, Mojmír: Božena Němcová. II. vydání. Praha: Svobodné slovo, 1964. ISBN 32-016-64.

Vedoucí teoretické části: **Mgr. Jana Bébarová**
Ateliér Audiovize
Vedoucí praktické části: **MgA. Irena Kocí, Ph.D.**
Ateliér Audiovize
Datum zadání bakalářské práce: **1. prosince 2022**
Termín odevzdání bakalářské práce: **19. května 2023**

Mgr. Josef Kocourek, Ph.D.
děkan

MgA. Irena Kocí, Ph.D.
vedoucí ateliéru

Ve Zlíně dne 1. prosince 2022

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ / DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- bakalářská/diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou/diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou/diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské/diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské/diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- pokud je výstupem bakalářské/diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji, že:

- jsem na bakalářské/diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně dne: 27.4.2023

Jméno a příjmení studenta: Emma Marková

.....
podpis studenta

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá zobrazením slavných žen historie v současných seriálech České televize. Tato problematika je podrobně prozkoumána konkrétně na dvou projektech, *Marii Terezii* a *Boženě*. Cílem je blíže pochopit, jak jsou jedny z největších ženských osobností české historie chápány a co to vypovídá o vnímání žen v současném světě. Práce využívá komparační analýzy a srovnává oba projekty nejprve s historickou realitou a následně projekty mezi sebou navzájem. Zaměřuje se na hlavní postavy obou projektů, analyzuje, na co kladou důraz a proč, na kolik vychází z reality a v čem se naopak od ní odklání. Projekty jsou v lecčem sice protikladné, oba však zobrazují silnou ženskou postavu, jasně tematizují vstup ženy do mužského světa a ukazují ženský element jako něco zásadního pro naši společnost. Je tedy zřejmé, že poptávka po výrazných ženských postavách nikam v blízké době nezmizí.

Klíčová slova: Marie Terezie, Božena Němcová, Česká televize, žena, analýza, historie, seriál, minisérie, projekt, vztah

ABSTRACT

The bachelor's thesis deals with the portrayal of famous women of history in contemporary Czech Television series. This issue is explored in detail, specifically on two projects, *Maria Theresa* and *Bozena*. The aim is to better understand how some of the greatest female figures in Czech history are understood and what that says about the perception of women in the contemporary world. The work uses comparative analysis to compare both projects, first with historical reality, then the individual projects with each other. It focuses on the main characters of both projects, analyzes what they emphasize and why, how much is based on reality, and where they deviate from it. Although the projects are in many ways opposites, they both depict a strong female figure, clearly thematize the entry of a woman into a man's world and show the female element as something essential for our society. It is, therefore, evident that the demand for strong female characters is not going away anytime soon.

Keywords: Maria Theresa, Bozena Nemcova, Czech Television, woman, analysis, history, serial, miniseries, project, relationship

Děkuji své vedoucí práce Mgr. Janě Bébarové za konzultace a podněty při psaní této bakalářské práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I. TEORETICKÁ ČÁST	11
1 TELEVIZNÍ MÉDIUM	12
1.1 FORMY SERIÁLOVÉ TELEVIZE.....	12
1.1.1 <i>Série</i>	13
1.1.2 <i>Seriál</i>	13
1.1.3 <i>Minisérie</i>	14
1.1.4 <i>Forma Marie Terezie a Boženy</i>	14
1.2 ŽÁNŘ V TELEVIZNÍM MÉDIU	15
1.2.1 <i>Žánr Marie Terezie a Boženy</i>	16
II. ANALYTICKÁ ČÁST	17
2 OKOLNOSTI VZNIKU PROJEKTŮ	18
2.1 <i>MARIE TEREZIE</i>	18
2.2 <i>BOŽENA</i>	19
3 FAKTICKÝ ZÁKLAD ŽIVOTŮ ŽEN	21
3.1 ŽIVOT A OSOBA MARIE TEREZIE	21
3.2 ŽIVOT A OSOBA BOŽENY NĚMCOVÉ.....	23
4 HLAVNÍ POSTAVA	27
4.1 <i>MARIE TEREZIE</i>	27
4.1.1 <i>Historická volnost</i>	27
4.1.2 <i>Modernizující prvky</i>	28
4.1.3 <i>Romantika</i>	30
4.1.4 <i>Panování a politika</i>	32
4.1.5 <i>Marie Terezie v pozadí událostí</i>	34
4.1.6 <i>Shrnutí</i>	35
4.2 <i>BOŽENA</i>	35
4.2.1 <i>Dobový kontext a postavení žen</i>	36
4.2.2 <i>Období změn</i>	37
4.2.3 <i>Demytizování Boženy Němcové</i>	39

4.2.4	<i>Božena Němcová jako mluvčí venkova</i>	41
4.2.5	<i>Vztahy a sex nerovnájí se romantika</i>	42
4.2.6	<i>Shrnutí</i>	44
5	VZTAHY ŽEN A MUŽŮ	45
5.1	<i>MARIE TEREZIE</i>	45
5.1.1	<i>Marie Terezie a František Štěpán</i>	45
5.1.2	<i>Marie Terezie a další mužské postavy</i>	48
5.2	<i>BOŽENA</i>	49
5.2.1	<i>Božena Němcová a Josef Němec</i>	49
5.2.2	<i>Božena Němcová a další mužské postavy</i>	52
6	VZTAHY MEZI ŽENAMI	54
6.1	<i>MARIE TEREZIE</i>	54
6.2	<i>BOŽENA</i>	57
7	MATEŘSTVÍ: VZTAH ŽEN A JEJICH DĚTÍ	61
7.1	<i>MARIE TEREZIE</i>	61
7.2	<i>BOŽENA</i>	63
8	TĚLESNOST A SEX	67
8.1	<i>MARIE TEREZIE</i>	67
8.2	<i>BOŽENA</i>	69
	ZÁVĚR	72
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	74
	SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	75
	SEZNAM VIDEOZDROJŮ	78

ÚVOD

Bakalářská práce se zabývá zobrazením slavných žen historie v současných seriálech České televize, konkrétně v *Marii Terezii* (2017, 2019, 2021) a *Boženě* (2021). Problematika zobrazování žen v kultuře, a konkrétně v audiovizí je totiž zcela nepostradatelná. Analýza těchto témat umožňuje lépe pochopit, jak jsou ženy ve společnosti vnímány a také jak jejich reprezentace na plátně ovlivňuje pozici žen ve společnosti.

Práce využívá komparační analýzy ke srovnávání zmiňovaných televizních projektů mezi sebou, dále také narativní analýzy s ohledem na historický diskurz, kdy srovnávám děj obou projektů s historickou realitou.

Teoretická část se věnuje televiznímu médiu se zaměřením na základní formy seriálové televize a na žánr v televizním médiu. Oba projekty jsou do příslušných kategorií zařazeny a vysvětleny, proč spadají právě tam.

V analytické části jsou nejprve popsány okolnosti vzniku obou analyzovaných projektů, pak skutečný život protagonistky každého televizního díla, tedy Marie Terezie a Boženy Němcové, aby mohla být dále srovnána tato fakta s fikčním dějem v projektech.

Následně je pozornost zaměřena na zobrazení žen v příslušných televizních projektech, přičemž každá kapitola se soustřeďuje na určitý aspekt zobrazení žen, především na vztahy mezi různými postavami a protagonistkou, jelikož to, jak se k protagonistkám ostatní postavy vztahují, nejvíce definuje postavení žen v příběhu. Rozebírána je hlavní postava každého projektu, dále vztahy mezi ženami a muži, vztahy mezi ženami navzájem, vztah žen k jejich dětem, a nakonec jsou popsány přístupy projektů k zobrazení sexu a intimity. Na závěr jsou výsledky bádání shrnuty. Cílem práce je blíže pochopit, jak jsou jedny z největších ženských osobností české historie chápány, co to vypovídá o vnímání žen v současném světě a také o preferencích diváků.

V bakalářské práci jsou rozlišovány dva základní termíny, jelikož jsou srovnávány fakticky doložené události s těmi, které se objevují v projektech. Je-li v textu psáno o „osobě“ (Marie Terezie, Boženy Němcové či jiné), je tím míněno chápání těchto žen vycházející z fakticky doložených pramenů. Je-li v textu psáno o „postavě“, jsou tím míněny fiktivní ženy (Božena a Marie Terezie) vytvořené a upravené tvůrci pro potřeby televizních děl.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 TELEVIZNÍ MÉDIUM

Pojem televize je definován např. jako „systém přenosu obrazu a zvuku, které se reprodukuje na obrazovkách obvykle umístěných v domácnosti“.¹

Televize, stejně jako film, ovlivňuje naše chápání a vnímání světa. Při jejím sledování předává významy, a proto je potřeba seriály a televizní pořady brát stejně vážně jako filmy.² O to více to platí v dnešní době *quality TV*³, kdy vzniká mnoho seriálů se silnou autorskou vizí, komplexními příběhy, kvalitním vizuálem, velkým rozpočtem i ambicemi. U nás jsou to například seriály jako *Pustina* (2016) či *Podezření* (2022), kde na první pohled nerozpoznáme, zda se jedná o televizní seriál či film.

S nástupem Netflixu a dalších streamovacích služeb nabízejících denně nový obsah, a také s rozvojem *binge watch*⁴ kultury, kdy si divák pouští jeden díl seriálu za druhým bez přestávky, jsou televizní seriály relevantnější než kdy jindy. Běžný divák si dnes často ani nevzpomene na to, co naposledy viděl za film, ale dokáže naopak vyjmenovat tři seriály, které má zrovna rozkoukané. Dalo by se tedy argumentovat, že televize je dnes dokonce relevantnější než filmy.

1.1 Formy seriálové televize

„Televize je médium, které je charakteristické svou segmentální povahou (celodenní televizní vysílání je rozčleněno do řady menších jednotek, tzv. segmentů), a tudíž je pro ni typické (a vhodné) opakování.“⁵ Z této potřeby po opakování vzniklo několik základních televizních vyprávěcích struktur, které je potřeba prozkoumat dříve, než začneme analyzovat seriálovou televizi a jeho naraci.

Marie Meixnerová ve své bakalářské diplomové práci rozlišuje tři základní narativní mody televize, se kterými se v současnosti setkáváme nejčastěji:

¹ KUHN, Annette a Guy WESTWELL. *A Dictionary of Film Studies*. 2nd edition. Great Clarendon Street, Oxford, OX2 6DP, United Kingdom: Oxford University Press, 2020. ISBN 978-0-19-883209-6, s. 487.

² BUTLER, Jeremy G. *Television: critical methods and applications*. 4th edition. 711 Third Avenue, New York, NY 10017: Routledge, 2012. ISBN 978-0-415-88327-6 (hbk), s. 11.

³ Quality TV je termín užívaný pro televizní projekt s větším rozpočtem, než je běžné. Na jeho vývoj je vymezeno více času, má pevně daný dramatický koncept, propracovaný děj i postavy, promyšlenou uměleckou koncepci a klade na diváka větší nároky, než je obvyklé. (HBO je definicí quality TV nejbližší. 2023)

⁴ „Binge watching: praxe sledování několika epizod televizního pořadu při jedné příležitosti, obvykle prostřednictvím DVD nebo digitálního streamování.“ (Oxford Learner’s Dictionaries. 2023)

⁵ ELLIS, John. *Visible fictions: Cinema: Television: Video*. London: Routledge, 1992. ISBN 9780415075138, s. 122.

1. Série;
2. Seriál;
3. Minisérie.⁶

1.1.1 Série

Předchůdci televizní série byly série literární, kde opakovaně figurovaly postavy jako například Tarzan, ale také filmy, kde se opakovaně objevoval stejný protagonista (či antagonista). Příkladem jsou horory s postavou maniaka Freddyho Kruegera. Série však zaujala mnohem důležitější roli ve vývoji televize než u filmu či literatury.⁷

Každá epizoda série je uzavřeným příběhem, který ale vždy pracuje se stejnou skupinou postav. Každý příběh je v podstatě samostatný, vyprávění nepokračuje z jednoho dílu do druhého. Příklady série jsou například *Hercule Poirot*, *Cosby Show* či *Columbo*. V *Columbovi* je vždy řád věcí narušen vraždou, následně přijíždí detektiv Columbo, označí zabijáka a věci se vrací do výchozího stavu. Je tedy možné sledovat danou epizodu bez znalosti těch předchozích, jelikož narativní vývoj napříč epizodami je zcela minimální.

1.1.2 Seriál

Televizní seriál převzal svou formu z rádia, které zase při tvorbě seriálové formy čerpalo z literatury a filmů. Existovala například populární němá pentalogie *Fantomas* (1913), kterou se tvůrci seriálů inspirovali, a ještě dříve to byly romány Charlese Dickense, často původně vydávané po kapitolách.⁸

V seriálu, na rozdíl od série, se příběh přelévá z jednoho dílu do druhého a vytváří narativní spojení mezi jednotlivými díly. Seriál tedy očekává, že divák sleduje díly pravidelně, jelikož by byl bez znalosti předchozích dílů ztracen. Díly v seriálech obsahují vyvrcholení či příběhové klimaxy (často jimi jednotlivé díly končí a slouží tak jako háček), ty ale nevedou k rozuzlení příběhu. Naopak často přináší další otázky či záhady, které udržují divákovu pozornost. Řešení základní narativní otázky přichází až na konci celého seriálu, většinou v posledním díle.

⁶ MEIXNEROVÁ, Marie. *STARSKY & HUTCH: Konstrukce hrdinů v policejním dramatu*. Olomouc, 2009. Bakalářská diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra divadelních, filmových a mediálních studií. Vedoucí práce Mgr. Jakub Korda, s. 12–14.

⁷ BUTLER, Jeremy G. *Television: critical methods and applications*. Belmont, California: Wadsworth Publishing Company, 1994. ISBN 0-534-16686-5, s. 25–26.

⁸ Tamtéž, s. 30.

1.1.3 Minisérie

Posledním narativním modem je minisérie, která se v poslední dekádě, s rozmachem *quality TV* a autorských seriálů stává čím dál užívanější formou seriálové televize. Z hlediska vyprávění je minisérie velmi podobná seriálu: jedná se o jednotný text, který je rozdělen do několika částí. Liší se však v silné autorské vizi, kterou seriál postrádá, kdežto minisérie ji často vyjadřuje.⁹ Minisérie z logiky názvu také nedisponuje takovým počtem dílů jako seriál (počet dílů minisérie většinou nepřevyší deset).

1.1.4 Forma *Marie Terezie* a *Boženy*

Dle výše zmíněných definic lze *Boženu* jednoznačně klasifikovat jako minisérii. Díly jsou celkem pouze čtyři, vycházely po týdnu, úzce na sebe navazují a tvoří jednotný text, typický právě pro minisérii. Další náповědou je úvodní scéna minisérie: flashforward, v němž Božena vyskakuje z okna. Taková manipulace s časem je typická právě pro minisérii, která odvážněji pracuje s filmovými postupy oproti seriálu. K tomuto flashforwardu se znova vracíme v posledním díle minisérie, což jasně dokládá, že jednotlivé díly jsou narativně propojené a tvoří jeden celek. John Ellis ve svém díle *Visible Fictions* zmiňuje, že pro seriál je typická rekapitulace dosavadního děje na začátku každého dílu.¹⁰ S tímto se setkáme i u *Boženy*, která sice není seriálem, ale minisérií, která však mnohé formální a narativní postupy se seriálem sdílí.

Ačkoli by se *Marie Terezie* mohla také jevit jako minisérie (především z toho důvodu, že má celkem jen pět dílů), nejedná se o minisérii, ale o seriál. Prvně v *Marii Terezii* chybí výrazný prvek autorství, který často u minisérie nacházíme. Dále díly vznikaly s velkým časovým odstupem mezi sebou: první dva vyšly v roce 2017, další dva v roce 2019 a poslední v roce 2021. V každé z těchto „řad“¹¹ (první v roce 2017, druhý v roce 2019, třetí v roce 2021) hraje postavu Marie Terezie jiná herečka a mezi řadami je vypuštěn značný časový úsek dramatického času celkového seriálu. Zkráceně, v první řadě sledujeme Marii Terezii v mládí, ve druhém v její střední dospělosti (toto je ale diskutabilní a bude rozebráno

⁹ MEIXNEROVÁ, Marie. *STARSKY & HUTCH: Konstrukce hrdinů v policejním dramatu*. Olomouc, 2009. Bakalářská diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra divadelních, filmových a mediálních studií. Vedoucí práce Mgr. Jakub Korda, s. 14–15.

¹⁰ ELLIS, John. *Visible fictions: Cinema: Television: Video*. London: Routledge, 1992. ISBN 9780415075138, s. 123.

¹¹ „Řadami“ jsou označeny díly *Marie Terezie*, které vyšly těsně po sobě, ve stejném roce. Bakalářská práce nepracuje s typickým označením „série“ jednak proto, že v každé této „sérii“ jsou maximálně dva díly, a za druhé proto, aby se předešlo záměně s termínem „série“ jakožto formou seriálové televize.

v další části bakalářské práce) a ve třetím v jejím stáří (pokud považujeme věk šedesáti tři let, tedy věk, ve kterém zemřela, za stáří). Navíc v prvním díle každé řady seriál poskytuje prostor, krátkou expozici, pro orientaci v ději a životě Marie Terezie, což v případě *Boženy* není tolik potřeba.

Už jen díky těmto základním informacím vidíme, že díly *Marie Terezie* jsou mezi sebou méně propojené a celkový seriál méně sevřený v porovnání s *Boženou*. V *Boženě* se sice také střídají herečky, které hrají spisovatelku Němcovou, ale dochází k tomu plynuleji než u *Marie Terezie*. V *Boženě* dochází k přechodu mezi herečkami organicky, v průběhu jednoho dílu, kdežto u *Marie Terezie* začínáme každou řadu s novou tváří reprezentující rakouskou arcivévodkyni.

1.2 Žánr v televizním médiu

Oxfordský slovník filmových studií definuje žánr jako: „skupinu filmů, které sdílejí podobnosti na úrovni:

1. Filmové formy, filmového stylu, ikonografie nebo tématu (zaměření na text);
2. Charakteristických znaků filmové produkce a marketingu (zaměření na průmysl);
3. Diváckých očekávání a odezev (zaměření na recepci).“¹²

Nicméně i přes tuto zdánlivě jednoznačnou definici je problematika žánrů komplikovanější, než by se mohla zdát. Definic a přístupů k žánru je mnoho a žánrová teorie má bohatou historii. Na druhou stranu jsou i takoví filmoví teoretici, jako například David Bordwell, kteří odmítají žánry celkově.

Podle Torbena K. Grodala existuje „společný žánrový systém pro všechny oblasti fikce“.¹³ Žánry jsou tedy intermediálními kategoriemi. Základní struktura žánrů se nemění, nicméně povrchové změny přicházejí historicky, v módních vlnách a různá média mají různé žánrové inklinace.¹⁴

Dnes má divák možnost sledovat televizi de facto kdekoliv. V práci, doma, ve vlaku. Toto sledování může probíhat za různých podmínek a nemusí být (a často není) vždy koncentrované. Právě proto je potřeba, aby televizní žánry byly snadno rozpoznatelné

¹² KUHN, Annette a Guy WESTWELL. *A Dictionary of Film Studies*. 2nd edition. Great Clarendon Street, Oxford, OX2 6DP, United Kingdom: Oxford University Press, 2020. ISBN 978-0-19-883209-6, s. 230.

¹³ SZCZEPANIK, Petr. PŘÍBĚHY PRO OČI, EMOCE A SVALY: Rozhovor s Torbenem Kraghem Grodalem. *Illuminace: Filmový divák a jeho (estetický) prožitek*. 2007, 19(2), s. 121.

¹⁴ Tamtéž, s. 121–122.

a divák se dokázal rychle zorientovat a udržel pozornost, ať už sleduje program od jeho začátku či nikoliv.¹⁵

1.2.1 Žánr *Marie Terezie a Boženy*

Pro *Marii Terezii* a *Boženu* také platí, že jsme téměř okamžitě schopni s přesností označit žánr, v němž se příběh odehrává a oba projekty sdílejí identickou žánrovou kategorii.

V první řadě se jedná o žánr dramatu. Do žánru televizních dramát spadá velké množství televizních děl, a to mimo jiné z toho důvodu, že drama je jedna z nejširších žánrových kategorií vůbec.¹⁶ Drama můžeme definovat jako prezentaci vážně laděných příběhů, zobrazující životní situace v realistickém duchu. Sledují postavy, které jsou nejčastěji v konfliktu buď samy se sebou, jinými postavami nebo přírodními živly.¹⁷

Vzhledem k této široké definici má drama mnoho subžánrů (česky podžánrů). V případě *Marie Terezie* a *Boženy* se jedná o kostýmní neboli historické drama. U tohoto subžánru se očekává „využívání kontextu doby, do které je seriál zasazen“¹⁸, tedy doby z minulosti, vzhledem k historické tematice. Právě tento subžánr divákovi umožňuje oba projekty žánrově zařadit v průběhu prvních vteřin sledování, a to pomocí kostýmů, mizanscény, historické mluvy či dodržování dobového způsobu chování.

V neposlední řadě lze oba projekty zařadit do kategorie *životopisné*, jelikož oba pojednávají o životě skutečné osoby.

¹⁵ MEIXNEROVÁ, Marie. *STARSKY & HUTCH: Konstrukce hrdinů v policejním dramatu*. Olomouc, 2009. Bakalářská diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra divadelních, filmových a mediálních studií. Vedoucí práce Mgr. Jakub Korda, s. 16–17.

¹⁶ MEIXNEROVÁ, Marie. Žánr v televizním médiu. *25fps* [online]. internet: Wordpress, 2011, 23. srpna 2010 [cit. 2023-01-06]. Dostupné z: <http://25fps.cz/2010/zanr-v-televiznim-mediu/>.

¹⁷ DIRKS, Tim. Drama films: Part 1. *Filmsite* [online]. internet: Filmsite, c1996-2023 [cit. 2023-01-06]. Dostupné z: <https://www.filmsite.org/dramafilms.html>.

¹⁸ PTÁČEK, Luboš, Petr KOPAL a kol. *Film a dějiny 6: Postkomunismus*. Praha: Casablanca, 2017. ISBN 978-80-87292-37-2, s. 157.

II. ANALYTICKÁ ČÁST

2 OKOLNOSTI VZNIKU PROJEKTŮ

2.1 Marie Terezie

Seriál *Marie Terezie* původně vznikl na popud České televize k výročí 300 let od narození arcivévodkyně. Scénáře se ujala scenáristka Mirka Zlatníková a zpočátku nebylo jasné, o jaký půjde formát (film, seriál, minisérie...).¹⁹ Nakonec byly napsány dva díly společně tvořící první řadu seriálu, které mapují mládí Marie Terezie a její nástup na trůn. Nejistota dalších dílů a zpočátku i nejistota formátu samotného lze ze seriálu cítit a mnohé vysvětluje.

Do pohybu se dal výpravný projekt, na kterém se Česká televize podílela s dalšími třemi veřejnoprávními televizemi: slovenskou, maďarskou a rakouskou. Jednalo se tedy o velkou koprodukcí čtyř zemí, z nichž všechny byly zeměmi bývalé monarchie. Maďarskou televizi však později nahradila německo-francouzská.²⁰

Režie všech dílů se zhostil Robert Dornhelm, rumunsko-americký režisér, který natočil již mnoho televizního obsahu s historickou tematikou, zejména výpravný historický seriál *Vojna a mír* (2007).²¹

Seriál má celkem tři řady. První vznikla v roce 2017 a obsahuje dva díly, druhá řada vyšla v roce 2021 a obsahuje rovněž dva díly, poslední vyšla v roce 2021 a tvoří ji jen jeden díl. Velké pauzy mezi jednotlivými řadami můžeme mimo jiné přičítat tomu, že tvůrci dopředu nikdy nevěděli, zda budou vznikat další díly či nikoli²², případně kolik a tato absence kontinuity se podepisuje i na výsledku. Díly jsou dlouhé hodinu a půl až dvě hodiny.

V neposlední řadě je potřeba dotknout se obsazení hlavní postavy Marie Terezie. Seriál mapuje život arcivévodkyně od její mladé dospělosti až do smrti a z tohoto důvodu se obsazení postavy Marie Terezie mění s ohledem na její aktuální věk v dané řadě. V první řadě ji hraje rakouská herečka Marie-Luise Stockinger, ve druhé herečka Steffi Reinsperger

¹⁹ Česká televize, 2021, *Rozhovor o natáčení minisérie Marie Terezie s Vojtěchem Kotkem a Mirkou Zlatníkovou (podcast Kavky)*, YouTube video. [19. 1. 2023]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=VBujatkR-mA&ab_channel=%C4%8Cesk%C3%A1televize.

²⁰ SEIDL, Tomáš. Recenze: Poslední díl Marie Terezie rozehrál partii na šachovnici sňatkové diplomacie. *Aktuálně.cz* [online]. internet: Economia, 1999–2023, 1. 1. 2022 [cit. 2023-01-27]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/film/recenze-posledni-dil-marie-terezie-v-ceska-televize/r~0d7cfa9e6afc11ec8fa20cc47ab5f122/>.

²¹ *Česko-Slovenská filmová databáze: Robert Dornhelm* [online]. internet: POMO Media Group, c2001–2023 [cit. 2023-01-18]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/3581-robert-dornhelm/prehled/>.

²² Česká televize, 2021, *Rozhovor o natáčení minisérie Marie Terezie s Vojtěchem Kotkem a Mirkou Zlatníkovou (podcast Kavky)*, YouTube video. [19. 1. 2023]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=VBujatkR-mA&ab_channel=%C4%8Cesk%C3%A1televize.

a ve třetí řadě herečka Ursula Strauss.²³ Obsazení ostatních postav se ale v průběhu seriálu nemění, a to ani v případě postavy Františka Štěpána Lotrinského, manžela Marie Terezie, ztvárněného Vojtěchem Kotkem.

2.2 Božena

Božena je čistě projektem České televize. Poprvé se nápad filmově zpracovat příběh osoby Boženy Němcové objevil už v roce 2013, když scenáristka Hana Włodarczyková vybědla kreativního producenta Michala Reitlera, který měl rovněž zájem zpracovat život Němcové, aby se pustili do práce.²⁴

Hana Włodarczyková pak později oslovila scenáristku Martinu Komárkovou a společně napsaly scénáře ke všem dílům.²⁵ Forma zpracování příběhu Boženy se průběžně proměňovala. Nejprve bylo cílem vytvořit televizní minisérii, později se zdálo, že vznikne desetidílný seriál, a nakonec tvůrci skončili na čtyřech „celovečerních filmech“, jak díly popisuje kreativní producent Michal Reitler.²⁶ Tyto čtyři díly mapují život Boženy od sňatku s Josefem Němcem až do její smrti. Na rozdíl tedy od *Marie Terezie* byly napsány všechny díly minisérie současně a projekt tak působí mnohem sevřeněji, jako jednotný text.

Vzhledem k postavení Boženy Němcové v tehdejší společnosti je minisérie z logiky věci také méně výpravným projektem. Prostředí postav se tak často nemění jako v případě *Marie Terezie* a vyprávění je omezeno na menší počet postav.

Režisérkou minisérie se stala Lenka Wimmerová, bývalá studentka FAMU, která se dříve podílela například na režii seriálů *Soukromé pasti* (2008) a *Terapie* (2013).²⁷

²³ Česko-Slovenská filmová databáze: *Marie Terezie* [online]. internet: POMO Media Group, c2001–2023 [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/1172586-marie-terezie/prehled/>.

²⁴ Česká televize: *Kreativní producent Michal Reitler - Božena* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/0/75419-kreativni-producent-michal-reitler/>.

²⁵ Česká televize, 2021, *Rozhovor o minisérii Božena s Aňou Geislerovou a scenáristkou Martinou Komárkovou (podcast Kavky)*, YouTube video. [19. 1. 2023]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=gnv47jCPzJg&list=PLanJ0JNOqYbyUBIpkOCf76DcHym724KW8&index=39&ab_channel=%C4%8Cesk%C3%A1televize.

²⁶ Česká televize: *Kreativní producent Michal Reitler - Božena* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/0/75419-kreativni-producent-michal-reitler/>.

²⁷ Česko-Slovenská filmová databáze: *Lenka Wimmerová* [online]. internet: POMO Media Group, c2001–2023 [cit. 2023-01-27]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/46603-lenka-wimmerova/video/z-nataceni/>.

Všechny díly vyšly v roce 2021, vždy s rozstupem jednoho týdne a všechny trvají přibližně hodinu a půl.²⁸

Stejně jako u *Marie Terezie* dochází v průběhu dílů *Boženy* k obměně hlavní herečky ztvárňující postavu Němcové. První dva díly se role spisovatelky ujímá herečka Anna Kameníková, v dalších dvou dílech ji střídá Aňa Geislerová.²⁹ Obsazení partnera Boženy, Josefa Němce, se však nemění. Zůstává jím po celou dobu herec Jan Hájek.³⁰ To platí i pro všechny ostatní postavy, vyjma Boženiných dětí.

²⁸ Česká televize: *Božena* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/>.

²⁹ Pro přesnost je nutné zmínit, že se Aňa Geislerová objevuje v roli Boženy Němcové již na úplném konci druhého dílu. Tento přechod uvnitř jednoho dílu pak výrazně přispívá k pocitu celkové propojenosti dílů.

³⁰ Česko-Slovenská filmová databáze: *Božena* [online]. internet: POMO Media Group, c2001-2023 [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/758706-bozena/prehled/>.

3 FAKTICKÝ ZÁKLAD ŽIVOTŮ ŽEN

V této části bude stručně popsán život a osoba nejprve Marie Terezie a následně Boženy Němcové, a to výhradně na základě známých historických faktů, nezávisle na projektech, které o ženách vznikly. Jedná se pouze o stručné přiblížení těchto osob, konkrétní detaily a fakta pak budou doplněny při analýze obou televizních děl.

3.1 Život a osoba Marie Terezie

Marie Terezie z rodu Habsburků byla arcivévodkyní rakouskou, královnou uherskou a českou a markraběnkou moravskou. Narodila se 13. května 1717 a zemřela v 63 letech roku 1780.³¹ Měla modré oči, plavé vlasy a útlou postavu a z dobové korespondence lze vyčíst, že byla považována za ženu neobyčejně půvabnou.³²

Žila v době nastupujícího osvícenství, postavení žen však bylo v této době daleko od osvíceného. V 18. století patřila žena do domácnosti a ostatní sféry života byly určené pouze pro mužské pohlaví.³³

Nutno ještě zmínit jeden opomíjený fakt a to ten, že se největší sexuální revoluce odehrála právě v 18. století. V 17. století bylo cizoložství sexuálním zločinem, za který byl člověk tvrdě potrestán, například vykázán z města. Myšlenky osvícenství s sebou přinesly mimo jiné převrat v chápání sexu. Sexualita, dříve téma, které bylo ryze soukromé, se stává o něco menším tabu, přirozenou součástí života. Tento obrat měl i své negativní dopady. Mužům tato změna umožnila vynucovat si sex u žen, které byly vnímány jako pasivní a slabší pohlaví.³⁴ Rozkoš byla chápána spíše jako negativní jev a sexuální zkušenosti, zejména žen,

³¹ Příspěvatelé Wikipedie. Marie Terezie. In: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2023, 4. 1. 2023 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Marie_Terezie.

³² Česká televize: *Proč nesměla Marie Terezie vyjadřovat emoce?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11258030360-marie-terezie/bonus/37144/>.

³³ VŠETEČKOVÁ, Iveta. *Feminismus v britské literatuře 18. století, se zaměřením na dílo A Vindication of the Rights of Woman Mary Wollstonecraftové a Northanger Abbey Jane Austenové*. Olomouc, 2009. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra anglistiky a amerikanistiky. Vedoucí práce Mgr. Ema Jelínková, Ph.D., s. 9.

³⁴ BARRELL, John. The Origins of Sex by Faramerz Dabhoiwala - review: How sexual openness first changed our world. *The Guardian* [online]. internet: Guardian News & Media Limited, 2023, 10 Feb 2012 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/books/2012/feb/10/origins-of-sex-faramerz-dabhoiwala-review>.

byly velmi negativní.³⁵ To dokládá i dopis dcery Marie Terezie, Marie Karolíny, která o své svatební noci napsala:

„Otevřeně přiznávám, že bych raději zemřela, než abych to musela zažít znovu. Kdyby mě má víra nenaučila myslet na Boha, byla bych se zabila, neboť to bylo peklo.“³⁶

Ženy to v 18. století i přes osvícenství a sexuální revoluci neměly zdaleka lehké a postavení Marie Terezie bylo tehdy zcela neobvyklé. To dokládají i *Války o rakouské dědictví*, které vznikly částečně z důvodu, že sousedé rakouské monarchie nechtěli přijmout ženu jakožto vladařku.

Marie Terezie byla vychovávána jezuitou a byla silně věřící. Sama by se jistě za osvícenskou myslitelku nepovažovala, i když se postupem času tato interpretace panovnice stala standardem.³⁷ Bránila tradice a minulou dobu a své pokrokové reformy prováděla z nutnosti, ne z ideologického přesvědčení. Sama se spíše vnímala jako „spojující článek mezi svým otcem a nejstarším synem – dědicem“.³⁸ Je paradoxem, že přestože ve vlastním manželství byla Marie Terezie ta, která rozhodovala, svým dcerám naopak vštěpovala, že mají být svým mužům podřízené a byla zastánkyní tehdejší tradiční role žen.³⁹

Přes její konzervativní myšlení ale Marie Terezie přinesla řadu změn, kterými se možná do dějin zapsala úplně nejvíce. Zavedla povinnou školní docházku, efektivní byrokracii, jednotné míry a váhy, evidenci obyvatel a budov, popisná čísla domů, příjmení, zakázala mučení vězňů při vyslýchání, modernizovala armádu a proměnila říši v centralizovaný stát.^{40, 41}

Marie Terezie jakožto dívka urozeného původu se od dětství vzdělávala, zejména se učila cizí jazyky, náboženství, tance a zpěv. Její otec Karel VI. pořád doufal, že zplodí mužského

³⁵ NOVÝ, Petr. Sex v dějinách. Co se dělo v ložnicích našich předků? *Globe24.cz* [online]. INCORP, 2023, 26. ledna 2020 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://globe24.cz/domov/sex-v-dejinach-dcera-ceske-kralovny-si-odnesla-ze-svatebni-noci-trauma.146bdc15>.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ WEIGL, Jiří a kol. *Marie Terezie: 300 let od narození*. Praha: Institut Václava Klause, 2017. ISBN 978-80-7542-039-8, s. 10–11.

³⁸ Tamtéž, s. 33.

³⁹ Tamtéž, s. 33.

⁴⁰ HLADÍKOVÁ, Lucie. Marie Terezie. *Dějepis.com* [online]. internet: Václav Němec, c1997–2023, 2010 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/marie-terezie/>.

⁴¹ *Česká televize: Marie Terezie a reformy* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11258030360-marie-terezie/bonus/30094/>.

následovníka, takže ji na převzetí trůnu nepřipravoval. Naopak ji k otázkám státnictví zásadně nepouštěl.⁴²

Přesto nastoupila Marie Terezie na trůn ve svých 23 letech, tehdy už vdaná za Františka Štěpána Lotrinského. Vztah spolu měli na tehdejší zvyky poměrně harmonický, což by se mohlo zdát nepochopitelné. František Štěpán byl známý sukničkář a pravidelně svou manželku podváděl, také se označoval jako svobodný zednář (i když prakticky se to příliš neprojevovalo) a byl v mnohém pokrokovější než samotná Marie Terezie.⁴³ Nezvyklé například bylo, že po celou dobu manželství spolu sdíleli lože, jelikož bylo tehdy běžné, že každý z manželů měl vlastní komnatu.⁴⁴ Po smrti svého manžela nosila Marie Terezie pouze černé šaty jako symbol smutku.⁴⁵

S dětmi byl vztah Marie Terezie o něco komplikovanější. S Františkem Lotrinským měli dohromady 16 dětí, tudíž byla Marie Terezie velkou část své vlády těhotná. Především své dcery od dětství připravovala na to, že budou provdány tam, kam bude potřeba, aby mohly pomoci posilovat říši a organizovala život i svým synům. Tuto sňatkovou politiku jí dcery vyčítaly.⁴⁶

3.2 Život a osoba Boženy Němcové

Božena Němcová, rodným jménem Barbora Panklová, se narodila roku 1820 (přesné datum není známo). Zemřela 21. ledna 1862, ve věku pouhých 41 let.⁴⁷

I když se narodila přibližně sto let po Marii Terezii, situace pro ženy nebyla o mnoho jednodušší. Dokonce to Barbora Němcová, jakožto žena neurozeného původu, měla mnohem těžší než Marie Terezie. Ta sice kvůli svému pohlaví doslova vedla války s okolními zeměmi, doma však její postavení nikdo příliš nezpochybňoval. To se v případě Němcové rozhodně říct nedá.

⁴² WEIGL, Jiří a kol. *Marie Terezie: 300 let od narození*. Praha: Institut Václava Klause, 2017. ISBN 978-80-7542-039-8, s. 55.

⁴³ Tamtéž, s. 44 a 55.

⁴⁴ Tamtéž, s. 36.

⁴⁵ HLADÍKOVÁ, Lucie. Marie Terezie. *Dějepis.com* [online]. internet: Václav Němec, c1997–2023, 2010 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/marie-terezie/>.

⁴⁶ WEIGL, Jiří a kol. *Marie Terezie: 300 let od narození*. Praha: Institut Václava Klause, 2017. ISBN 978-80-7542-039-8, s. 58.

⁴⁷ Příspěvatelé Wikipedie. Božena Němcová. In: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2023, 11. 1. 2023 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%BEena_N%C4%9Bmcov%C3%A1.

Fyzické násilí na manželce i dětech nebylo nic neobvyklého a sama Božena s tím měla vlastní zkušenosti. Bylo vhodné, aby se ženy provdaly ještě za mlada a hlavním jejich úkolem bylo rodit děti, pokud možno co nejdříve po svatbě.⁴⁸

Ženám byla však v této revoluční době v Čechách přičítána jedna důležitá činnost, a tou bylo vychovávat vlastence, kteří by prosazovali český národ.⁴⁹ K tomu bylo potřeba ženy alespoň minimálně vzdělat, a i sama Božena Němcová ve své první básni *Ženám českým* tuto myšlenku propaguje. Tímto ale angažování žen do veřejného života de facto skončilo. Již vzdělané ženy měly značné potíže sehnat si práci adekvátní svému nabytému vzdělání.⁵⁰ Ženy se obecně ve veřejném prostoru neobjevovaly. V hospodách i kavárnách drtivě převažovali muži.⁵¹ Muž byl hlavou rodiny, měl vyživovací povinnost vůči manželce i dětem a manželský zákon jasně stanovoval, že žena je povinna stěhovat se s manželem podle toho, jak muž uzná za vhodné.⁵²

Nutno ještě zmínit, že Božena žila v době radikálních změn, kdy vzrůstala nespokojenost lidí s feudalismem a nesvobodou. Starý svět se pomalu bortil. V revolučních letech 1848/1849 probíhala národní povstání po celé Evropě, včetně Čech (u nás byla však povstání tvrdě potlačena).⁵³ Vznikala silná národní identita, kterou podporovala tehdejší inteligence, včetně Němcové, která jakožto silná vlastenka, chtěla stát v čele všech změn.⁵⁴

Jak je známo, Barbora Panklová byla silně ovlivněna svou babičkou a mládím na venkově a z těchto vzpomínek čerpala celý život při své tvorbě. Už za svého mládí v Ratibořicích prožila spousty románek a vztahů a už tehdy se projevoval její silný temperament.⁵⁵ Do

⁴⁸ CIHELKOVÁ, Barbora. Milena Lenderová: Jak se žilo ženám před 150 lety? *Novinky.cz* [online]. internet: Seznam.cz, c2019-2023, 8. 3. 2021 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/zena-styl-milena-lenderova-jak-se-zilo-zenam-pred-150-lety-40352815>.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ PUHAČOVÁ, Veronika. Když se ženy začaly hlásit o kvalifikovanou práci, nastaly potíže, říká historička Milena Lenderová. *Heroine* [online]. internet: NextPage Media, s.r.o, c2022, 7. 7. 2020 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.heroine.cz/spolecnost/2694-kdyz-se-zeny-zacaly-hlasit-o-kvalifikovanou-praci-nastaly-potize-rika-historicka-milena-lenderova>.

⁵¹ CIHELKOVÁ, Barbora. Milena Lenderová: Jak se žilo ženám před 150 lety? *Novinky.cz* [online]. internet: Seznam.cz, c2019-2023, 8. 3. 2021 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/zena-styl-milena-lenderova-jak-se-zilo-zenam-pred-150-lety-40352815>.

⁵² *Česká televize: Scenáristky Hana Włodarczyková a Martina Komárková* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/0/75421-scenaristky-hana-wlodarczykova-a-martina-komarkova/>.

⁵³ NĚMEC, Václav. Revoluční rok 1848–1849. *Dějepis.com* [online]. internet: Václav Němec, c1997–2023 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/revolucni-rok-1848-1849/>.

⁵⁴ *Česká televize: Scenáristky Hana Włodarczyková a Martina Komárková* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/0/75421-scenaristky-hana-wlodarczykova-a-martina-komarkova/>.

⁵⁵ KUBKA, František a Miroslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. Praha-Smíchov: V. Neubert, 1941, s. 51.

Chvalkovic byla Betty poslána na výchovu a zde započala její láska k literatuře, když si na zámku půjčovala knihy zejména německé.⁵⁶

Zásadní zlom v jejím mladém životě přišel, když se vdala za respicienta Josefa Němce. V době sňatku bylo Barboře pouhých 17 let, Josef měl v té době už 32.⁵⁷ Věkový rozdíl mezi manžely ale v tehdejší době nebylo nic nezvyklého, zejména úředníci se ženili později, jelikož nejdříve museli dosáhnout určitého platu, aby uživili rodinu.⁵⁸ Už od začátku byla ale Barbora zásadně proti, v den svatby dokonce brečela. Do tohoto sňatku byla však dotlačena jak Němcem, tak matkou, která měla zcela jinou životní filozofii než Božena.⁵⁹

Vztah Josefa a Boženy byl vždy problematický. Když byli od sebe odděleni, byli schopní v dopisech o sobě vřele psát, společné soužití bylo ale mnohem negativnější.⁶⁰ Pravidelně se hádali, mimo jiné ohledně peněz, kterých Josef vydělával málo a se kterými Božena neuměla hospodařit a rodina žila v bídě. Božena několikrát utekla od Josefa zpět domů k matce, Josef mnohokrát Boženu napadl a bil, Němcová od Josefa několikrát odešla a žili odděleně, Josef dokonce sepsal návrh rozvodu.⁶¹

Na druhou stranu Josef umožnil Boženě žít jinde, když on pracoval v Uhrách, což tehdy bylo velmi netypické.⁶² Představil ji také vlasteneckým kruhům, kterých se pak stala neodmyslitelnou součástí. Božena také měla za svůj život mnoho milenců, kterými se nijak zvlášť netajila, z nichž největší Boženinou láskou byl Václav Bolemír Nebeský, se kterým i přes odloučení udržovala dlouhodobě vztah.^{63 64}

⁵⁶ KUBKA, František a Miroslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. Praha-Smíchov: V. Neubert, 1941, s. 45 a 47.

⁵⁷ Tamtéž, s. 52 a 54.

⁵⁸ CIHELKOVÁ, Barbora. Milena Lenderová: Jak se žilo ženám před 150 lety? *Novinky.cz* [online]. internet: Seznam.cz, c2019-2023, 8. 3. 2021 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/zena-styl-milena-lenderova-jak-se-zilo-zenam-pred-150-lety-40352815>.

⁵⁹ KUBKA, František a Miroslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. Praha-Smíchov: V. Neubert, 1941, s. 52, 54 a 66.

⁶⁰ *Česká televize: Jak se proměňovalo manželství Boženy a Josefa?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-23]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/bonus/40072/>.

⁶¹ KUBKA, František a Miroslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. Praha-Smíchov: V. Neubert, 1941, s. 77, 165–191, 222, 262 a 265.

⁶² Tamtéž, s. 165–191.

⁶³ Tamtéž, s. 90–91 a 110.

⁶⁴ *Česká televize: Čím byl pro Barboru Václav Bolemír Nebeský?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-04-25]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/bonus/39951/>.

Ani Boženin vztah s dětmi nebyl jednoznačný. Měla celkem tři syny a dceru. Její výchova byla liberální a apelovala na vzdělání dětí.⁶⁵ Na druhou stranu rozhazovala peníze, její děti strádaly a nestarala se o blaho rodiny.⁶⁶

Božena byla průkopnicí nadšenou pro každou moderní technologii a byla skutečně pokrokovou. Stala se společně s manželem⁶⁷ členkou Česko-moravského bratrstva, socialistického spolku založeného na bratrství, rovnosti a svobodě.⁶⁸ Zda byla Němcová feministkou či ne se říct s jistotou nedá a toto označení by stejně bylo zjednodušující. Rozhodně odmítla respektovat zavedené genderové role, snažila se vzdělávat dívky ve svém okolí a psávala o silných ženských postavách. Na druhou stranu ne vždy radila ženám v jejím okolí, aby se chovaly tak jako ona a vzdorovaly vůči jejich předpokládané společenské pozici.⁶⁹

⁶⁵ Česká televize: *Jaká byla Božena matka a čím byly její děti?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-23]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/bonus/40075/>.

⁶⁶ Česká televize: *Jaké povinnosti měly manželky?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-23]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/bonus/39899/>.

⁶⁷ Česká televize: *Jak Božena vnímala svobodu?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-04-25]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/bonus/40016/>.

⁶⁸ KUBKA, František a Miroslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. Praha-Smíchov: V. Neubert, 1941, s. 150–152.

⁶⁹ Tamtéž, s. 90–91, 106 a 152.

4 HLAVNÍ POSTAVA

4.1 Marie Terezie

Seriál *Marie Terezie* se snaží pokrýt život arcivévodkyně v celé jeho šíři, což rozhodně není lehký úkol zejména proto, že se jedná o ženu toho největšího formátu, která zásadně ovlivnila světové dějiny. Osobností, jako je Marie Terezie, rozhodně není mnoho.

Vzhledem ke snaze pojmout celou její životní dráhu jde cítit, že tvůrci vždy kloužou po povrchu. Nemají čas ani ambici jít hlouběji do nitra postavy, abychom více pochopili její psychologii, pokud odhlédnu od milostných pletek. Seriál tedy není tak úzce zaměřen jako minisérie *Božena*. Jedná se zkrátka o jiný přístup, což není nutně negativní. Seriál byl koprodukčním projektem čtyř televizí a v takovém případě je téměř nemožné vytvořit autorský projekt, který by současně vyhovoval požadavkům všech. Velké boření mýtů se dělá v takové situaci pravděpodobně špatně a tvůrci se rozhodli jít divácky vděčnou cestou.

4.1.1 Historická volnost

Vzhledem k této absenci hluboké prokreslenosti postavy Marie Terezie působí seriál lehce učebnicově. Nějaké základní body o jejím životě se dozvíme, ale vědomosti, které načerpáme v průběhu seriálu, příliš nepřesahují to, co o Marii Terezii známe už ze školních lavic. Naopak zásadní informace, které o Marii Terezii známe a na které divák pochopitelně čeká, nikdy nezazní (např. její notoricky známá reforma školství). Vzhledem k tomu, že seriál navíc vznikl ve snaze lidem přiblížit osobu Marie Terezie na výročí 300 let od jejího narození,⁷⁰ působí výsledek lehce protichůdně a nedostatečně.

Reformy Marie Terezie, kterými je tak proslulá, jsou zmíněny v seriále zcela okrajově. Pokud divák pozorně nesleduje, nemusí je vůbec zaregistrovat. Reformy se řeší pouze ve druhé řadě, když Marie Terezie navštíví armádu v Olomouci a je zhrozena stavem armády. Znovu je okrajově zmíněno ve třetí řadě, že byly zavedeny papírové peníze a zákon označující vampirismus za šarlatánství. To je vše. Seriál se nezaměřuje na změny, které Marie Terezie zavedla, největší změnu, kterou v seriále skutečně přináší, je fakt, že je žena.

Odklon od historických souvislostí můžeme vyčíst i na základě toho, jak se v seriále pracuje s titulky, uvádějící rok a místo děje. S těmi se pracuje pouze v první řadě, která nás uvádí do

⁷⁰ Česká televize, 2021, *Rozhovor o natáčení minisérie Marie Terezie s Vojtěchem Kotkem a Mirkou Zlatníkovou (podcast Kavky)*, YouTube video. [19. 1. 2023]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=VBujatR-mA&ab_channel=%C4%8Cesk%C3%A1televize.

roku 1723, Praha. Pak se přesouváme do doby o 9 let později. To jsou veškeré titulky, které nás zasazují do konkrétního letopočtu. Titulky by se nabízelo opět využít na začátku každé nové řady, aby se divák opět zorientoval v tom, kolik uběhlo let od minulých dílů, ale to se neděje.

Jedna tendence je však ze seriálů čitelná, a tou je vytvořit ze života Marie Terezie především divácky vděčný milostný příběh mezi panovnicí a jejím manželem Františkem Štěpánem Lotrinským. Historická fakta nebo vzdělávací aspekt je, zdá se, až druhotný (což by se možná nečekalo od veřejnoprávních televizí).

První díl je laděn do jednoznačně melodramatického tónu, s každým následujícím dílem ale melodramatu ubývá, což je zcela pochopitelné vzhledem k rostoucímu věku Marie Terezie. Nikdy však melodrama nevyprchá a pořád je milostná linka příběhu očividně primární. *Marie Terezie* tak sklouzává k automatismu naší kultury, tvořit z příběhu ženy příběh milostný (stereotypně tedy určen pro ženy), který u mužských postav zdaleka tak neplatí (milostný příběh je většinou obsažen až v B-story).

4.1.2 Modernizující prvky

V seriálu je postava Marie Terezie i prostředí děje značně pozměněno a modernizováno několika prvky. Autorka scénáře otevřeně přiznává, že se nesnažila o historickou doslovnost⁷¹, nicméně i přesto považují za důležité si tyto úpravy představit, abychom pochopili, jak tvůrci k postavám i tehdejší době přistupovali.

Za prvé je řeč značně upravena, aby jí soudobý divák bez problémů rozuměl. Mnohem zajímavější však je, jak tvůrci přistupují k zobrazení emocí. Marie Terezie (osoba) jistě byla průkopnicí v tom smyslu, že se nebála projevit svou ženskost (např. těhotenství nijak neskrývala). Projevovala emoce více než její předchůdci a ukazovala tak, že vlastnosti tradičně chápané jako ženské se nevyklučují s panováním a dominantní rolí ve společnosti.⁷²

To ale neznamená, že projevovala emoce tak, jak si to v dnešní době společnost představuje.

Pro člověka jako Marie Terezie de facto neexistovalo soukromí. Nikdy se nestalo, že by byla v místnosti úplně sama, a to samozřejmě limitovalo, jak se mohli šlechtici tehdejší doby

⁷¹ Česká televize, 2021, *Rozhovor o natáčení minisérie Marie Terezie s Vojtěchem Kotkem a Mirkou Zlatníkovou (podcast Kavky)*, YouTube video. [19. 1. 2023]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=VBujatkR-mA&ab_channel=%C4%8Cesk%C3%A1televize.

⁷² WEIGL, Jiří a kol. *Marie Terezie: 300 let od narození*. Praha: Institut Václava Klause, 2017. ISBN 978-80-7542-039-8, s. 33.

projevovat. Habsburkové opravdu vzácně zvyšovali hlas, navíc projevy citů by mohlo prozradit jejich panovnické či válečné strategie, a proto byli učeni už od malička své emoce potlačovat.⁷³ I když byla tedy v tomto ohledu průkopnicí, rozhodně neprojevovala city v takové míře, a tak veřejně jako je to vykresleno v seriálu, kde se k emocím přistupuje více ze soudobého hlediska. Příklad tohoto nereálného projevení emocí panovnice můžeme najít například na konci třetího dílu seriálu. Po zprávě o tom, že rakouská vojska na frontě vítězí, přibíhá Marie Terezie do sálu plného lidí, kde radostné zprávy ohlašuje. Zároveň zde před celým dvorem zažívá emocionální kolaps, který je sice zcela pochopitelný vzhledem k tlaku, pod kterým panovnice je, méně pochopitelný však je z hlediska dobové etikety.

Další aspekt, který je potlačen v seriálu, je otázka náboženství Marie Terezie. Arcivévodkyně byla vychovávána od malička jezuiti, byla velmi silně nábožensky založena, a to se projevovalo ve všech oblastech jejího života.⁷⁴ V seriálu je tato její důležitá vlastnost potlačena a panovnice tak působí svěštěji, než pravděpodobně byla. Hned v prvním díle je Marie Terezie zobrazovaná jako dívka, která řeší oblečení a kluky, je zamilovaná, zcela nerozumná (např. když si pozve Františka Štěpána k sobě do šatny) a „hubatá“. Takto by si mladá žena přísného habsburského vychování jistě nedovolila chovat.

Marie Terezie je v seriále rozhodně zobrazována jako emancipovaná žena, s vlastními myšlenkami a plány, která se nenechá odbýt a rozhodně nechce prohrát. Na druhou stranu seriál plave v historickém vzduchoprázdnu. Příběh není nijak zasazen do tehdejší situace žen a na celospolečenské úrovni se otřesné dobové podmínky žen neřeší vůbec. Na Marii Terezii sice dobové limity v seriále dopadají, ale její pozice byla nepochybně lepší, než pozice většiny žen a rozhodně nereprezentuje dobový standard.

Společenské limity Marie Terezie dané jejím pohlavím se nejvíce v seriále řeší ve dvou momentech. Za prvé, když se v prvním díle řeší otázka jejího nástupnictví. Její otec Karel VI. nechce, aby se Marie Terezie, jakožto žena, stala jeho následovnicí a do poslední chvíle doufá v mužského potomka, který ale nepřichází. Problémů a překážek v této souvislosti vzniká v prvním díle několik. Všechny jsou ale spjaté s jejím vztahem s Františkem Štěpánem. Pokud bude následovnicí Karla VI., je žádoucí, aby měla silnějšího partnera než Františka. Marie Terezie tedy musí za svou lásku zuby nehty bojovat (František

⁷³ Česká televize: *Proč nesměla Marie Terezie vyjadřovat emoce?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-24]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11258030360-marie-terezie/bonus/37144/>.

⁷⁴ WEIGL, Jiří a kol. *Marie Terezie: 300 let od narození*. Praha: Institut Václava Klause, 2017. ISBN 978-80-7542-039-8, s. 10–11 a 80.

bojuje značně méně). Vidíme sice, že ani o sňatku se nemůže mladá Rézi sama rozhodnout, ale to platilo v tehdejší době i pro muže. Jakýkoliv skutečný komentář o postavení tehdejších žen je tedy potlačen ve prospěch romantické roviny seriálu.

Po druhé se její pohlaví řeší během probíhajících *válek o rakouské dědictví*, které vypukají téměř ihned po tom, co Marie Terezie nastoupí na trůn ve druhém díle. Okolní státy, které útočí na monarchii, však působí spíše jako obecní nepřátelé rakouského impéria, kteří využívají situace než lidé, kteří se nedokáží vyrovnat se ženou na trůně. I kdyby tomu však bylo, tak přímé nebezpečí Marie Terezie zůstává abstraktním pojmem, problémem, který je kdesi daleko od ní. Se svými největšími protivníky (např. pruským vládcem) se nikdy v seriálu nesetkává a v jejím bezprostředním okolí ji nikdo příliš nezpochybňuje (minimálně ne proto, že by byla ženou). Je až překvapivé, jak automaticky dvůr přijímá ženu jako svou panovnici.

A to vede k mému poslednímu postřehu, tedy že se *Marie Terezie* odehrává v době jakéhosi současného 18. století, kde cítíme v určitých aspektech tehdejší dobu, na druhou stranu seriál obsahuje i prvky, které jsou ryze současné. Postava Marie Terezie (ve všech dílech kromě posledního) je emancipovaná žena takového typu, jakou bychom mohli potkat v dnešní době. Projevuje otevřeně své emoce a náboženství není tak velkou součástí jejího života. Její pohlaví není dlouhodobě v jejím okolí předmětem velké diskuse či nesouhlasu a někteří ji za to naopak velmi obdivují, stejně jako tomu tak je v dnešní době. Problém s jejím pohlavím mají jen nepřátelé Rakouska, takže to logicky působí pouze jako záminka. Seriál nepřibližuje všeobecný útlak žen a nezasvěcený divák by si dokonce mohl myslet, že to tehdy vlastně nebylo tak špatné. Nechci však říct, že tato historická volnost je nutně negativní. Pouze se tolik netematizuje ženské utrpení vlivem této historické volnosti.

4.1.3 Romantika

Jak už bylo výše zmíněno, *Marie Terezie* se zaměřuje primárně na vyvíjející se vztah mezi Marií Terezií a Františkem Štěpánem Lotrinským. Veškeré ostatní aspekty příběhu jsou tomuto vztahu přizpůsobeny. Romanticky laděné kulisy, herectví i historické pozadí událostí se všechny do jisté míry ohýbají ve prospěch milostného příběhu. Ten však ve skutečnosti nebyl zdaleka tak dramatický, jak je vykreslován v seriále.

Seriál přistupuje k lásce Marie Terezie a Františka Štěpána jako k osudové a nevyhnutelné, která zdolá všechny překážky. Hned prvním obrazem celého seriálu je scéna, kdy se ještě mladinká Rézi setkává s pubertálním Františkem Štěpánem. Ptá se ho, zda si ji vezme za

ženu a on jí odpoví, že ona bude přece královnou. Pak se přesouváme do doby o 9 let později, kde sledujeme už dospělou Marii Terezií. V duchu osudové lásky je pak veden celý seriál, ale zejména jeho první díl.

Ten je celý založen na dramatu kolem toho, koho si Marie Terezie vezme. To ale záleží na tom, zda bude panovnicí, nebo ne. Pokud ano, musí si vzít silného partnera, který bude vládnout. Pokud ne, může si vzít toho, po kom touží, a tím je František Lotrinský. Její otec však doufá v mužského potomka, a tak je osud Marie Terezie dlouho nejistý. Chvíli si Františka vzít může, chvíli zase ne. Vznikají plány na to, aby si vzala pruského prince Fridricha, ale to se Marii Terezií nelíbí, a tak přebírá iniciativu do svých rukou. Ptá se: „Proč já nemůžu být ta silná?“ Začne se tajně vzdělávat, aby si mohla vzít toho, koho chce, a nakonec si to opravdu prosadí. V tom je zcela jistě jakási síla, kterou seriál Marii Terezií přičítá.

Ve skutečnosti však byl sňatek Marie Terezie méně komplikovaný. Chvíli se opravdu zvažovalo, že by si mohla vzít pruského prince, ale už delší dobu bylo domluveno, že si mladá Rézi vezme Františka. Oba k sobě cítili vzájemné sympatie a bylo to skutečně manželství z lásky.⁷⁵ Karel VI. viděl v Lotrinském syna, kterého nikdy neměl a sňatek podporoval.

V seriále je celá aféra mnohem dramatičtější. Mír a bezpečí monarchie zcela závisí na tom, koho si Marie Terezie vezme. Tvrdí, že chce být milosrdnou panovnicí, ale vůbec nepřemýšlí, že špatný sňatek může vést k válce. Vnímavý divák si odvodí, že její rozhodnutí vzít si Františka způsobí válku a utrpení, které mohlo být možná předejito, kdyby si vzala někoho jiného. Toto jen dokazuje fakt, že vztah je mnohem důležitější jak pro seriál, tak pro samotnou postavu Marie Terezie než blaho státu.

Ve druhém díle Marie Terezie usedá na trůn a v příběhu se konečně řeší problémy vládnutí a ochrany státu. Terezie má větší moc než František a v souvislosti s tím vznikají první konflikty mezi manžely. František ji podvádí přímo před jejíma očima a Terezie dělá vše proto, aby všechen tlak ustála.

Přesto, že se zde už objevuje i jiná než pouze vztahová rovina příběhu, i v oblasti politikaření jde vlastně opět o milenecké plotky, které dokonce připomínají zápletky telenovely. Terezie se snaží zajistit podporu Uher. Uherskému knížeti Esterházymu však pořád vyčítá

⁷⁵ WEIGL, Jiří a kol. *Marie Terezie: 300 let od narození*. Praha: Institut Václava Klause, 2017. ISBN 978-80-7542-039-8, s. 36.

nepříjemnost, kterou ji dříve způsobil. Je až směšné, že lpí na takovém detailu, když je celá její říše v ohrožení. Když toto Rézi nakonec přejde, Esterházy zase oznámí, že podporu přislíbí jen pokud bude Terezie opětovat jeho city k ní. Láska Esterházyho k Marii Terezii je ale fikce, která není historicky podložena a slouží primárně k tomu vytvořit v příběhu milostný trojúhelník.

4.1.4 Panování a politika

Způsobu panování Marie Terezie není dáván takový prostor jako jejímu romantickému vztahu a seriál tak mnoho základních proměn Marie Terezie pomíjí. Hned na začátku druhého dílu seriálu přijíždí Marie Terezie do zubožené vesnice, kde je zhrozena stavem, ve kterém tam její poddaní žijí. Vidíme, jak je nepolíbená reálným světem a nepřipravena na to vládnout. Bez jakékoliv proměny však za chvíli řeší různé panovnické problémy a seriál neadresuje to, jak by logicky muselo být pro ni těžké se v tomto novém životě zorientovat.

Naopak hodnotné (i když poměrně zjednodušující) jsou momenty, kde vidíme Marii Terezii jako ženu a matku a současně také jako silnou panovnici. Ve druhém díle seriálu během toho, co rodí, zároveň musí řešit strategii války. To samé platí na konci tohoto dílu, kdy promlouvá k uherskému sněmu a v náručí drží své dítě (což se opravdu stalo).⁷⁶ Hurá, matka bere dítě do práce!

Ve druhé řadě je panování Marie Terezie věnován ještě o něco větší prostor a celá řada je znatelně serióznější než ta první. Rézi zde nezažívá příliš radostných chvil. Poznáváme panovnici, která je tvrdší a nekompromisnější, než jakou jsme ji znali v řadě první. Marie Terezie se snaží ubránit její zemi, která je napadána ze všech stran, je pod extrémním tlakem, a musí slevit ze své morálky, aby měla šanci ve válce zvítězit (podpora kontroverzního, nemorálního barona Trenka, který za ni bojuje). Je tvrdá a všechny nejbližší si Marie Terezie od sebe popudí. V této řadě si Marie Terezie také uvědomí, že svět není tak černobílý a že za ní vždy nejvíce stál právě František. To jsou témata, která bychom stěží mohli najít v řadě první.

Pořád je ale vztahová linka vyvýšena nad ostatní, i když se nejedná o tak romantickou rovinu jako v první řadě. Mnoho zásadních rozhodnutí ovlivňujících společnost zde nevykonává protagonistka na základě nějakého přesvědčení či politiky, ale na základě toho, co se děje v jejím milostném životě. František Štěpán Marii Terezii opakovaně podvádí

⁷⁶ WEIGL, Jiří a kol. *Marie Terezie: 300 let od narození*. Praha: Institut Václava Klause, 2017. ISBN 978-80-7542-039-8, s. 10.

a arcivévodkyně nakonec ze žárlivosti zavádí mravnostní policii, která sleduje celou Vídeň včetně jejího manžela. Tyto represe jsou kruté, lidé jsou zatýkáni, prostitutky vyhnány z města. Ve skutečnosti je pravděpodobné, že žárlivost Marie Terezie vůči milenkám Františka určitou roli sehrála v tomto činu, ale zásadní především bylo, že v tu dobu procházela Vídní armáda. Společně s ní přicházely prostitutky a ve městě se hojně začaly šířit různé nemoci. Zejména z těchto praktických důvodů Marie Terezie zavedla mravnostní policii a toto rozhodnutí bylo zcela pochopitelné.⁷⁷

Marie Terezie ve druhé sérii také odjíždí do Olomouce zkontrolovat stav své armády. Zde se dovídáme trochu více o fungování tehdejší armády a o změnách, které Marie Terezie zavádí (např. základní denní hygiena). Tyto informace jsou však ihned přebity tím, že zde má Marie Terezie poměr s vojákem. Neexistují žádné prameny, které by dokládaly, že Marie Terezie kdykoliv svého manžela podvedla a tato situace je velmi nepravděpodobná. Marie Terezie byla velmi zbožnou ženou a nevěra byla zcela v rozporu s jejím chápáním manželství a života jako takového. Vyloučit se to však nedá. Krajně nepravděpodobné je však to, že by z nějakého takového románu vzešlo dítě.⁷⁸ To myslím sám potvrzuje seriál, který po tom, co se manželé udobří, úplně zapomene na toto nemanželské dítě. Téma nemanželského dítěte není uzavřeno ani ve třetí řadě, kde by se to logicky nabízelo.

Po poměru se Marie Terezie vrací domů. Tím, že sama zhřešila, si uvědomuje, že svět není tak černobílý, jak ho dříve viděla. Její „mravní“ a netolerantní chování už nevnímá jako správné. Postupně napravuje vztahy se svými nejbližšími, včetně Františka Štěpána, a uvolňuje restriktivní opatření. Tato nevěra (i když pravděpodobně smyšlená) je pro Marii Terezii, která byla sešňovaná a které cit zjevně chyběl, osvobozující. Seriál Terezii nevěru nevyčítá a nevnímá ji jako morální selhání. Marie Terezie toho také nelituje ani v okamžiku, kdy se dozví, že čeká dítě. Uchopení problematiky její nevěry je tedy poměrně progresivní (stejně tomu tak je u *Boženy*) a protagonistka tím udělá něco sama pro sebe. Na druhou stranu tato náhlá změna arcivévodkyně po jejím románu podporuje stereotyp typu: „Ta žena je sešňovaná a protivná, protože jí chybí jí sex!“

Základním problémem druhé řady je následující. Divák si zvykl na to, že veškerá politika seriálu je úzce provázána se vztahovou rovinou příběhu. Proto když se ve druhé řadě objeví

⁷⁷ Česká televize: *Byla Marie Terezie nevěrná?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-24]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11258030360-marie-terezie/bonus/37140/>.

⁷⁸ Tamtéž.

některé situace, týkající se čistě panovnictví, bez přímé vazby na milostný vztah, příliš ho nezajímají. Proč by také měly, když se o ně doposud nezajímal ani seriál?

4.1.5 Marie Terezie v pozadí událostí

Historicky nejvěrnější je postava Marie Terezie ve třetí řadě, kde vystupuje jako již starší dáma. Je zde pragmatickou a tradicionalistickou panovnicí, která rozhoduje o tom, kam své dcery provdat, aby posílila postavení monarchie. V první řadě jsme sledovali naivní a živelnou Rézi, ve druhé jsme viděli Marii Terezii jakožto ženu plně projevující své emoce pod tlakem situace a ve třetí vidíme vyrovnanou panovnici klidně taktizující své kroky.

Děti Marie Terezie, především její následovník Josef II., přebírají zásadní roli v příběhu. Marie Terezie ustupuje do pozadí, kde spíše rozhoduje o svých dětech. Na všechny události dohlíží, není však už tak aktivní, jako tomu bylo v předchozích dvou řadách, a ještě méně zde nahlédneme do jejího vnitřního světa. Marie Terezie už neprožívá romantické aféry jako v předchozích dílech, tuto vztahovou a romantickou rovinu ale naplňují příběhy jejích dětí. Zejména názory a činy Josefa II. jsou v seriále ovlivněny jeho romantickým životem (i když ve skutečnosti je stěží možné tyto dvě roviny propojit).

Seriál už stárnoucí protagonistku nespojuje s žádným chtíčem či romantickým vzplanutím, jak tomu bylo dříve a naplňuje tak konvenční chápání starší ženy jakožto osoby bez vlastní erotiky. Vzhledem k tomu, že se jedná o osobu Marie Terezie, toto rozhodnutí smysl dává, na druhou stranu je s podivem, že v její romantické lince nepokračují, když byla tak dominantní ve všech předchozích dílech. Dříve tvůrci svévolně pracovali s historií tak, aby byla především propojená s romantickým životem Marie Terezie, tak proč od toho upustit v posledním díle?

Trable romantického života Marie Terezie s Františkem jsou nahrazeny důrazem na rodičovský rozměr jejich vztahu. Arcivévodkyně je pragmatická při rozhodování o osudu svých dětí. Nebere ohledy na to, co si přejí a vybírá dětem strategicky výhodné partnery (něco, proti čemu by se Rézi z prvního dílu bouřila). Neváhá dělit své děti na „lepší“ a „horší“, s čímž František rozhodně nesouzní.

Po smrti Františka na konci pátého dílu je zbytku života Marie Terezie (což bylo 15 let)⁷⁹ věnováno jen 20 minut. Celá tato sága je totiž především příběhem vztahu Marie Terezie a Františka Lotrinského, bez kterého to pak už nemá příliš smysl.

4.1.6 Shrnutí

Jak lze vyčíst z výše uvedených skutečností, více než o postavu Marie Terezie se zajímá seriál především o vztah mezi vladařkou a jejím manželem.

Dokazuje to také fakt, že s každou řadou se čas, který strávíme s Marií Terezií, krátí ve prospěch Františka Štěpána. V posledním díle je věnován protagonistce ještě menší prostor, jelikož se o čas nedělí už jen s Františkem Štěpánem, ale také s mnoha svými potomky, kteří se stávají důležitými aktéry příběhu. V posledním díle je Marie Terezie už opravdu málo, až se téměř zdá, že zde už nemá svůj vlastní příběh, jen dohlíží na osudy ostatních.

Další vodítko, které pomáhá potvrdit, že se skutečně jedná o příběh vztahu Marie Terezie a Františka, můžeme najít v úvodních scénách prvního a posledního dílu seriálu. Hned v prvním obraze celého seriálu vidíme, že už jako dítě Rézi k Františkovi cítila náklonnost. Touto scénou exponujeme jejich vztah jako cosi osudového, předurčeného, vyššího. V první scéně posledního dílu sledujeme ve flashforwardu Marii Terezií, která odevzdaně počítá, jak dlouhý čas strávila po boku Františka, pak se vracíme časově o chvíli zpět a sledujeme poslední situace, které spolu zažili.

4.2 Božena

Celý děj minisérie *Božena* je spuštěn podobnou událostí, jako je tomu v *Marii Terezií*. Seznamujeme se s mladou Barborou těsně předtím, než je domluveno, že si vezme Josefa Němce. Pak sledujeme její život až do konce. Na rozdíl od *Marie Terezie* je *Božena* mnohem sevřenějšího charakteru, která má už od prvního dílu jasnější vizi toho, kam chce směřovat a co přitom sdělovat. *Božena* se také v porovnání s *Marií Terezií* opírá spíše o menší situace vykreslující postavy.

⁷⁹ Příspěvatelé Wikipedie. František I. Štěpán Lotrinský. In: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2023, 20. 1. 2023 [cit. 2023-01-24]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_I._%C5%A0t%C4%9Bp%C3%A1n_Lotrinsk%C3%BD.

4.2.1 Dobový kontext a postavení žen

Minisérie se od *Marie Terezie* liší řadou přístupů, první z nich je práce s historickými souvislostmi. *Božena* pečlivě pracuje s dobovým kontextem především žen, který v průběhu všech dílů divákovi exponuje. Postavy jsou pevně zasazeny do tehdejší společenské situace 19. století a tehdejší mravy ovlivňují jejich osudy, chování a společenské postavení. Postavení žen se tak stává jedním ze základních témat minisérie.

Když je Betty v prvním díle nabízena Josefu Němcovi jako manželka, nemá věno a námluvy jsou mnohem trapnější a depresivnější než v *Marii Terezii*. *Božena* se také nevdává z lásky. Ve sňatku zažívá fyzické a sexuální násilí, v prvním díle ji Němec doma zamyká, když odchází. *Božena* se také nerozhoduje, jestli chce mít děti, nebo ne. Toto rozhodnutí je na Němcovi, který ji už v prvním díle znásilní. Když ve druhém díle konzultuje *Božena* svou báseň s Václavem Nebeským v kavárně, vidíme, že je v celém podniku jediná žena a toto vyloučení žen ze společnosti je v minisérii mnohem více akcentováno v porovnání s *Marii Terezii*. V prvním díle se *Božena* nebojí jít k Josefovi do práce a přimluvit se dokonce za Němce u jeho nadřízeného, když má potíže, jenže na tyto činy reaguje Němec negativně, jelikož ženy nemají v pracovním prostředí co dělat.

Ve druhém díle se na bále vlastenci smějí, že ženy skládají povrchní básně, *Božena* ale argumentuje otázkou – *Kdy si mají najít prostor na tvůrčí činnost, když jsou povinny starat se o domácnost?* Josef je zase ve třetím díle označován za „pokrokového“, protože umožnil manželce zůstat v Praze, když on jel do Uher. Toto je pravda, Josef umožňoval manželce zůstat v Praze, i když ve skutečnosti ho *Božena* častěji navštěvovala.⁸⁰ Peníze za *Boženu* tvorbu ve druhém díle také řeší Josef.

V průběhu dílů je divák takto opravdu ponořen do společenského kontextu doby. Tehdejší útlak žen je v minisérii logicky mnohem více tematizovaný, jelikož *Božena* (osoba i postava) na dobové limity narážela mnohem častěji než *Marie Terezie* (osoba), která svým chováním spíše zachovávala status quo.

Mantinely doby však neomezují jen postavu *Boženy*. Už v prvním díle říká paní Dobromila *Boženě*, že manželství je klec a na Barbořinu přítelkyni Antonii Reissovou požadavky společnosti také silně dopadají. V prvním díle se *Božena* seznamuje i s dcerou Dobromily, která se rozhodla zůstat neprovdaná, aby této kleci zvané manželství utekla. *Božena* ji za

⁸⁰ KUBKA, František a Miroslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. Praha-Smíchov: V. Neubert, 1941, s. 165–216.

toto logicky obdivuje. Pro Boženu je navíc cesta za cílem mnohem bolestnější než v případě Marie Terezie. Žije v hmotné nouzi, je na ní páháno násilí, živoří a strádá.

Ctění historického kontextu doby vidíme také na základě poctivého využívání titulků uvádějících rok a místo děje. Ty se objevují na začátku každého dílu a občas i v jejich průběhu, pokud dochází k přestěhování rodiny jinam. Nejedná se o nadbytečnou informaci, naopak titulky umožňují divákovi vnímat příběh místo toho, aby se pokoušel zorientovat v době a místě. Titulky opět dokládají, že tvůrcům opravdu záleží na tom zasadit realie do historie.

4.2.2 Období změn

Revoluční období drastických změn, ve kterém Božena žila, minisérie také zachycuje. Přibližuje rozvíjející se vlastenectví a národní hrdost ve společnosti, i když tyto aspekty tehdejšího života nezachycuje tak precizně jako téma ženského útlaku (zejména v otázce vlastenectví někdy minisérie klouže po povrchu). Ve třetím díle se minisérie dotýká *Pražského červencového povstání* roku 1848 a *Májového spiknutí*,⁸¹ které sice nevidíme přímo, ale tyto události mají značné následky na Boženu a její rodinu. Božena zasvěceně zmiňuje postavy jako například „mladý Pepi Frič“ (spisovatel a člen *Májového spiknutí*)⁸² a propojuje tak svůj život s těmi velkými historickými událostmi. Otázkou však je, kolik diváků postřehne takovýto odkaz.

Rovina vlastenecká zaostává oproti té emancipační z jednoho základního důvodu. Není mu zkrátka věnováno tolik prostoru. Hned v prvním díle sice vidíme, jak se novomanželé sbližují nad četbou české literatury, do které ji zasvěcuje Němec (tato vlastnost je pak spojuje celou minisérii), ale i přesto je proměna Boženy ve vlastenkyni náhlá. Předtím, než potká Barbora Němce, čte literaturu pouze německou, pak v prvním díle čtou spolu česky a Němec jí poskytne nějaké české knížky. Ve druhém díle se na bále dostává mezi tehdejší obrozence, poslouchá jejich konverzace a v půli druhého dílu už píše svou první báseň s jasně vlasteneckým rázem. Nevidíme ale její vnitřní proměnu, ani co pro ni vlastenectví znamená a proč se změnila. Její objevení vlastenectví může tak působit spíše jako snaha zapadnout mezi novou společností než upřímné přesvědčení.

⁸¹ NĚMEC, Václav. Revoluční rok 1848–1849. *Dějepis.com* [online]. internet: Václav Němec, c1997–2023 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/revolucni-rok-1848-1849/>.

⁸² Příspěvatelé Wikipedie. Josef Václav Frič. In: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001–2023, 15. 3. 2023 [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_V%C3%A1clav_Fri%C4%8D.

Toto Boženino obrození je možné přirovnat k situaci zmíněné v rozboru postavy Marie Terezie. Celý první díl neví o panování vůbec nic, ve druhém už řeší státnické záležitosti bez jediné scény, kde by divák sledoval, jak je pro ni například těžké zorientovat se v této její nové pozici. Změna je náhlá, protože seriál se zaměřuje na jiný aspekt příběhu. U Marie Terezie je to romantický vztah s Františkem, u Boženy je to snaha vymanit se ze své společenské role ženy. Proto není tématu vlastenectví věnován takový prostor.

Ve druhém díle ve scéně, která se odehrává na výletě obrozenců, kde je přítomna i Božena, vidíme jediné hlubší vysvětlení jejího náhlého příklonu k vlastenectví. Muži sedí na trávníku a řeší český národ a literaturu, kdežto ženy včetně Boženy sedí opodál a rozebírají děti a domácí život. Z Boženy jasně číší její touha být součástí té mužské skupiny a možná právě proto se stává vlastenkou. Božena je totiž v intelektuální společnosti ve svém živlu, jak v mnoha momentech minisérie dokazuje. Zanedlouho po této scéně píše Barbora své první dílko, báseň, kde se poprvé podepisuje svým vybraným vlasteneckým jménem Božena.

Ve třetím díle už je vlastenectví Boženy Němcové přesvědčivější. Zajímá se o místní lidové povídky a pořekadla a snaží se vzbudit zájem o vlastenectví na Domažlicku. Vystavuje se riziku, když se snaží prohlubovat znalost českého jazyka ve společnosti a začíná ji sledovat tajná policie. Je pro ni důležitá svoboda, emancipace a rovnost, a vlastenectví tyto myšlenky přesně představuje. Věří ve své ideály, nejedná se o dívčí snahu zapadnout. Pořád je však téma ženské emancipace v seriále přednější. Vlastenectví je až druhotné, a proto působí toto téma lehce nedořečeně. Božena se ve čtvrtém díle například entuziasticky hlásí k Havlíčkovi, ale to je tak vše. Komplexněji se nezkoumá, jaké hodnoty sdílejí a proč k sobě mají blízko.

Seriál zejména ve druhém díle zobrazuje vlastenectví jako něco zcela povrchního a obrozenci zde působí při svém debatování spíše směšně. Vlastenectví dokonce působí jako jakýsi dobový trend, kterého chce být součástí i Božena. Zejména měnění svých rodných jmen na jména slovanská připomíná jakousi módu. Módou však nepochybně v intelektuálních kruzích tehdy byla. Znamé osoby jako Havlíček, Tyl a Čelakovský zde nejsou vyzdviženi na piedestalu, jako tomu je v učebnicích. Jsou to muži jako všichni ostatní, kteří jsou někdy směšní, někdy se utápějí v pocitu vlastní důležitosti, a když to Božena potřebuje, tak jí zase pomohou.

4.2.3 Demytizování Boženy Němcové

Na konci druhého dílu maluje Boženu malíř Josef Hellich. Josef Němec si pak dokončený obraz prohlíží a konstatuje: „To není ona.“

Tato replika je možná nejvýstižnější větou celé minisérie, která se osobu Boženy Němcové, jakožto vážené tradicionalistické spisovatelky *Babičky*, snaží dekonstruovat. Stejně jako z Tyla a Havlíčka dělá minisérie běžné a smrtelné muže, tak dělá z Němcové ženu z masa a kostí.

Běžný člověk si toho v dnešní době o Boženě Němcové nepamatuje mnoho. Milovala venkov, měla krutého manžela, žila v chudobě a napsala *Babičku*, romantický (myšleno umělecký směr) román psán v jazyce tak archaickém, že málokdo má trpělivost dočíst ho do konce.

Postava Boženy v seriále je však všechno jen ne konzervativní a tradiční ženou. Je to žena neustále toužící být v popředí dění, která odmítá žít život tak, jak ji ostatní diktují. Dělá si, co chce a nenechává se omezovat patriarchální společností. Ve druhém díle jí například Josef Němec přikazuje, jak se má chovat na bále. Božena Josefovi zjevně nevěnuje příliš pozornosti. Stejně si totiž bude dělat, co bude chtít. Božena je v seriále zobrazována natolik pokrokově, že kdyby se s ní setkali současní „strážci patriarchátu“, měli by s ní jistě také problém.

Při boření tohoto mýtu paní Němcové se ale tvůrkyně opírají o skutečná fakta. Z korespondence je doloženo, že Božena prožila spoustu románků mimo svůj manželský vztah, ve skutečnosti jich bylo dokonce více než ukazuje minisérie.⁸³ Skutečně policii nahlásila, že ji manžel napadl, jak to dělá ve čtvrtém díle, i když tehdy bylo bití manželek něco zcela běžného. Je také doloženo, že vyskočila z okna, aby utekla od svého muže a sama se přestěhovala do Litomyšle, jak se děje ve čtvrtém díle.⁸⁴

Ještě méně času, než tématu vlastenectví, je však v minisérii věnováno Boženině tvorbě. Minisérie vědomě neřeší to, jaké měla její tvorba znaky či co všechno napsala. Dotýká se vybraných děl lehce, a mnohem více se soustřeďuje na to, jak Barbora hýbala společností (např. její článek v novinách ve třetím díle). Není tolik důležité, co Božena tvořila, ale co to pro ni znamenalo a co jí to přinášelo a takovouto optikou minisérie k její tvorbě přistupuje.

⁸³ KUBKA, František a Miroslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. Praha-Smíchov: V. Neubert, 1941, s. 108, 152 a 179.

⁸⁴ Tamtéž, s. 270.

Když Barbora píše svou první báseň, manžel ji nedokáže ocenit a toto jeho peskování je jednou z motivací, proč Božena iniciuje vztah s Václavem Nebeským. Když ji její láska opustí, psaní je důvodem, proč nakonec vstává z postele a tím se znova postaví na nohy. Pohádky a články píše ve snaze se projevit a osamostatnit. Po smrti svého syna Hynka zase začne psát *Babičku* (opět je toto historicky doloženo).⁸⁵ Na sklonku svého života ve čtvrtém díle už Božena trpí bolestmi, ale pořád se snaží psát. Naplno tady vidíme, jak je to pro ni důležité, jak její osoba a existence na psaní závisela. Psaní je tedy pro Boženu terapií, únikem, ale také způsobem, jak dát o sobě světu vědět a především možností, jak se vymanit ze škatulky manželky a matky.

Minisérie boří mýtus Boženy Němcové a dívá se na spisovatelku jako na ženu, která se vzpírá patriarchálnímu systému, nesklouzává však k její opačné glorifikaci. Příběh totiž rozbíjí běžnou interpretaci, že Josef byl krutý manžel a Božena jeho oběť. Obě jsou to postavy hrdé, s nekompromisní povahou, které i přes veškeré snahy spolu nedokáží vyjít. Josef je zoufalý muž, který vzhledem k době zkrátka neví, co si v manželství s Boženou počít. Na Josefa je divák schopen se dívat se sympatiemi současně bez toho, aby odsoudil Boženu jako ženu, která si „za to může sama“, jak se běžně děje v jiných televizních seriálech či filmech. Antagonistou příběhu není Josef Němec, ale systém, v němž se oba pohybují.

V prvním díle vidíme Josefa, který je fascinovaný silnou osobností Boženy a nenechá se odradit ani svým přítelem, který před sňatkem s Betty varuje. Má ji upřímně rád, i když jí nerozumí. Ve druhém díle nemůže divák Boženě vyčítat, že se upne k Václavu Nebeskému, když nikdy dříve neměla možnost být, s kým chce. Zároveň ale rozumí bolesti, kterou cítí Němec po tom, co se o aféře dozví. Samozřejmě fyzické násilí, které vlivem tohoto probíhá, není v dnešní době akceptovatelné, ale vzhledem ke kontextu tehdejší doby je pochopitelné.

Božena v minisérii tvrdí, že děti jsou její všechno, a především se jim snaží zajistit vzdělání. Ve druhém díle ale Božena neustále odbíhá od dětí, které nechává samotné doma, aby se mohla setkat s Nebeským. Později, především ve čtvrtém díle se o veškeré domácí práce v minisérii stará Boženina dcera Dorka a Boženě to, zdá se, vyhovuje. Josef ji dokonce konfrontuje s tím, že si z dcery „udělala služku“. Příběh odhaluje Boženu jako postavu, která si sama sobě trochu nalhává. Tvrdí, že své děti miluje, její první báseň je mířená přímo na

⁸⁵ KUBKA, František a Miroslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. Praha-Smíchov: V. Neubert, 1941, s. 190–193.

matky, kde apeluje na to, aby vychovávaly své děti k vlastenectví, ale současně své vlastní děti často ignoruje a nemyslí na jejich blaho.

Možná je ale lehce nepatřičné tuto vlastnost Boženě vytýkat. V prvním díle jasně říká Josefovi, že je ráda, že není těhotná. Stejně jako si nemůže vybrat manžela, nemůže si také vybrat, zda a kdy chce mít děti. Možná by je také nebyť postavy Josefa Němce vůbec neměla. Ve druhém díle navíc dodává, že už nechce další děti, protože chce žít svůj vlastní život (na rozdíl od Marie Terezie je Božena i po porodu čtyř dětí nevyzrálá).

Pokrytectví Boženy můžeme sledovat i v jiných momentech příběhu. Zejména vztah s dcerou Dorou odhaluje, že Božena nemá na všechny ženy stejný metr. Ve třetím a čtvrtém díle je však sobecký aspekt Boženiny povahy ještě čitelnější. Ve čtvrtém díle je spisovatelce žijící v chudobě nabídnuta práce překládat výchovné romány, tato nabídka ji ale pobouří a odmítá ji, i když to znamená, že její děti nebudou mít co jíst. Její přátelé jí pomohou vydat *Babičku* a složí se, aby měla Božena z čeho žít. Když jí farář tyto peníze přináší, okamžitě je bez vděku rozdává studentům, kteří jsou zrovna u ní návštěvě. Její chování je destruktivní a nepraktické. Na konci třetího dílu je Božena konfrontována přítelkyní Annou Rottovou, která spisovatelce říká, že její svoboda omezuje a ubližuje všem ostatním kolem ní. Má pravdu.

Přesto vše je Božena postavou primárně sympatickou. Je sarkastická, drzá (jako například ve třetím díle, kde vrstevnice konfrontuje větou: „Lepší natržené šaty než zakrnělý mozek.“) a občas i vyčerpaná, ale nikdy neustává. Je plná života a vnitřní síly a neustále vzdoruje proti roli, do které ji konvence tlačí (v seriále i ve skutečnosti). Nakonec si dovolím tvrdit, že právě toto zobrazení Boženy jako skutečné ženy, která má chyby, zaujme mnohem více než nekritická a plochá interpretace její osoby, kterou slyšíme ve veřejném prostoru.

Minisérie *Božena* tedy mnohem více demytizuje osobu, kterou její protagonistka ztvárňuje. *Marie Terezie* oproti tomu zachovává status quo a prezentuje panovnici víceméně tak, jak ji známe ze školy. Paradoxem je, že veřejnost vnímá právě Němcovou spíše jako ženu tradiční, kdežto Marii Terezii jakožto ženu-panovnici, která nastavila nové konvence. Opak je v obou případech pravdou.

4.2.4 Božena Němcová jako mluvčí venkova

Mýtus spisovatelky také vykresluje Němcovou jakožto ženu, která souzní s venkovany a vesnicí, v minisérii je vztah Boženy s venkovem rozporuplnější. Na jednu stranu

z pohádek a lidové slovesnosti výrazně čerpá a je pro ni zdrojem inspirace (což je faktem, který lze z její tvorby jasně vyčíst), na druhou stranu se nechce stěhovat z Prahy pryč, jelikož touží být v centru dění.

Ve třetím díle se konflikt mezi Němcovými a venkovany ještě vyhrocuje. Boženu štvě zaostalost obyvatel, kteří na ideály jako svoboda či rovnoprávnost myslí vzácně. Nezajímají je Boženiny snahy rozvíjet českou kulturu, a tak Božena píše o zaostalosti místních do novin. Božena opravdu takový článek napsala a v reakci na něj se pod oknem bytu Němcových skutečně sešli venkované protestovat.⁸⁶ Její vztah k přírodě a vesnici není tak harmonický, jak jsme si mohli myslet.

Zajímavé také je, že Boženina babička, která s Boženou v dětství chvíli bydlela a podle které píše své nejznámější dílo, je v seriále zmíněna jen jednou. Přitom je jednou z mála lidí, kteří ji ovlivnili tak zásadně.⁸⁷ Je překvapivé, že minisérie zcela vypouští příběh této silné ženské postavy, ale toto rozhodnutí se dá pravděpodobně přičítat snaze vyhnout se již omílaným kontextům Boženina života.

4.2.5 Vztahy a sex nerovnají se romantika

V některých recenzích *Boženy* kritici tvrdí, že minisérie sklouzává k telenovele, stejně jako *Marie Terezie*.⁸⁸ S tímto není možné souhlasit, a to hned z několika podstatných důvodů.

Ano, vztahy jsou nepochybně důležitou součástí příběhu (stejně jako v případě většiny fikčních televizních formátů), ale tyto vztahy jsou pevně zasazeny do nelehkého dobového kontextu, který rozhodně romanci ve stylu *Angeliky* nepodporuje. Realita života Boženy je v minisérii mnohem drsnější než třeba v případě *Marie Terezie*. Hlavní vztahovou linkou je nepochybně vztah Boženy a Josefa, ten je ale značně komplexní a problematický a rozhodně nesklouzává k jednoznačnosti romantických formátů.

Božena má už od začátku v prvním díle svou vlastní hlavu, ráda čte a prožívá drobný románek s místním klukem v Ratibořicích. Němce si vzít nechce a až když vidí, že není zbytlý, oznamuje Němcovi, že si ho vezme, jen pokud ji nebude omezovat (sama ale dobře

⁸⁶ Česká televize: *Co se Božena snažila prosadit ve společnosti?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-27]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/bonus/40017/>.

⁸⁷ KUBKA, František a Miroslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. Praha-Smíchov: V. Neubert, 1941, s. 33–34.

⁸⁸ SPÁČILOVÁ, Mirka. RECENZE: Pukne mi srdce. Božena po vzoru Marie Terezie sází na postel. *IDNES.cz* [online]. internet: MAFRA, 1999–2023, 4. ledna 2021 [cit. 2023-01-27]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/film-televize/recenze-bozena-ct-kamenikova.A210103_151124_filmvideo_spm.

ví, že o sňatku nerozhoduje ona). Božena má daleko od ideální manželky a zanedlouho se seznamuje s kreslířem, kterého nezávazně políbí. Navíc Božena zažívá spoustu zásadních událostí, které na něj nemají přímé napojení, i bez Josefa. Na jejich vztah není pohlíženo jako na osudovou lásku jako v případě Marie Terezie a Františka Štěpána. Už jen srovnání zobrazení svatebních nocí obou děl jasně dokazuje, že *Božena* má jiné cíle než romantiku.

Božena v realitě byla sice dlouhou dobu odloučená od Václava Bolemíra Nebeského a jejich vztah vznikl a zanikal několikrát, nicméně spolu vztah ve skutečnosti udržovali dlouhodobě.^{89 90} Právě tento vztah se očividně nabízí k tomu, upravit ho tak, aby se stal ústřední romantickou linkou celého příběhu. Milenci chtějí spolu být, okolnosti je ale pořád rozdělují od sebe a jedná se tak o tragickou lásku. Scenáristky však nesáhly po této interpretaci. Místo toho slouží postava Nebeského k tomu, aby Božena vystřízlivěla a dospěla o něco více, a také jí umožňuje zažít vášeň ve vztahu, kterou do té doby nezažila. Božena se ponaučí a už nikdy nepropadne lásce tak naivně jako s Václavem. Václav pak opouští příběh nadobro a nikdy nevrací, i když ve skutečnosti spolu byli v kontaktu.

Božena se v průběhu minisérie dostává do vztahu s několika muži (Helcelet, doktor Lambl, student Hanuš Jurenka...), ale tyto vztahy nejsou primárně to, co Božena řeší a explicitně milostnou linku v příběhu nenajdeme. Boženě mnohem více starostí způsobuje nedostatek peněz, konflikty s jejím manželem a útlak, který zažívá proto, že je ženou a matkou.

Scén sexů je v minisérii sice nad obvyklý standard, ale je důležité odlišit od sebe romantiku a sex, jelikož ani minisérie tyto dva pojmy neslučuje. Scény sexů mají také svou funkci. Zejména zkušeností se vztahem k Nebeskému Božena dozrává jak osobnostně, tak literárně. Po rozchodu skládá báseň *Má vlast* a výrazně rozvíjí své literární schopnosti. Navíc je zkrátka faktem, že tyto nezávazné vztahy skutečně byly součástí života spisovatelky a potlačit jejich význam by znamenalo potlačit důležitý charakterový rys Němcové, která byla svobodomyšlná i v jejím chápání soukromých vztahů. Ve třetím díle je Božena upozorněna na to, že si celá Praha povídá o jejím styku s Helcelem. Božena na to reaguje jasně: „Ať si povídá.“ „Nejsem ničím, jen svoje, potřebuju milovat.“

⁸⁹ KUBKA, František a Miroslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. Praha-Smíchov: V. Neubert, 1941, s. 90–91 a 110.

⁹⁰ *Česká televize: Čím byl pro Barboru Václav Bolemír Nebeský?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-04-25]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/bonus/39951/>.

4.2.6 Shrnutí

Jak už bylo dříve zmíněno, *Božena* je primárně příběhem spisovatelky toužící po svobodě, které se z pozice ženy dosahuje v její době těžko. Toto téma podporuje úplně první scéna celého seriálu. Jedná se o flashforward momentu, kdy Božena ve čtvrtém díle vyskakuje z okna a utíká pryč od manžela. Tento okamžik je pro Boženu důležitým, protože bezprostředně poté odjíždí do Litomyšle, kde se konečně postaví na vlastní nohy. Je však už velmi nemocná a tato její nově nabytá svoboda trvá bohužel krátce. Kdoví, jak by její život vypadal, kdyby měla možnost osamostatnit se dříve.

Božena je svým přístupem k protagonistce o něco jednoznačnější než v případě *Marie Terezie*, kde se způsob nazírání na hlavní postavu více proměňuje. *Božena* klade celou dobu do čela spisovatelku. Je rozhodně hlavní postavou a její čas není s postupem dílů omezován ve prospěch manžela, jak je tomu u *Marie Terezie*.

V *Boženě* nahlédneme více do nitra protagonistky, současně se ale více odhalí její ošklivé stránky a vzniká tak neobyčejně trojrozměrná ženská postava v kontextu české televize.

5 VZTAHY ŽEN A MUŽŮ

Vzhledem k tomu, že jak *Marie Terezie*, tak *Božena* vycházejí ze základního vztahu svých protagonistek s manžely, bude pozornost věnována tomu, jak oba televizní projekty přistupují k zobrazení vztahů mezi ženami a muži. Další kapitola bude zaměřena na vztahy mezi ženami.

5.1 *Marie Terezie*

5.1.1 Marie Terezie a František Štěpán

Základním vztahem *Marie Terezie* je vztah Rézi s jejím manželem. Seriál přistupuje k jejich lásce jako k osudové romanci, množství interakcí mezi manžely však romantické není a sexuální pnutí chybí téměř úplně. Problémy v jejich vztahu mají mnoho, nakonec se ale vždy oba utvrdí v tom, že se milují, že jsou si svým způsobem věrni a mohou se na sebe navzájem spolehnout. Jejich konflikty jsou vždy spíše překážkou k cíli, kterou je věčná láska, než komentářem nějakého zásadního rozkolu či nepoměru v jejich vztahu či společnosti. Jedná se tedy svým způsobem o vztah s obdobnými problémy, jako má každý jiný. Nikdy se nepřekročí pomyslná hranice, kdy by už pro manžele nebylo cesty zpět k sobě. Nedochozí k emočnímu vydírání ani k fyzickému napadání. Nejhorší, co manželé dělají, je, že se ignorují a podvádějí, vždy si však váží jeden druhého. *Božena* je v tomto ohledu mnohem rozporuplnější.

Přístup k postavě Františka a jeho vztahu s Marií Terezií se notně proměňuje v průběhu jednotlivých řad. Zpočátku František, byť skutečně okouzující, je poměrně nečitelnou postavou, jehož motivace nám zpočátku nejsou zcela zřejmé. V průběhu příběhu se ale jeho postava prokresluje více, jeho motivace se divákovi stávají jasnějšími, a nakonec je František Štěpán možná úplně nejzajímavější postavou celého seriálu. Dá se předpokládat, že si to myslí i tvůrci vzhledem k tomu, že s každým dílem je postava Františka výraznější.

Nejméně jasný je nám František v prvním díle, kde se řeší problémy se sňatkem Františka a Marie Terezie. Dozvídáme se, že král už dávno slíbil zamilované Rézi sňatek se Štěpánem. Karel VI. si ale začne uvědomovat, že Terezie bude nejspíš opravdu jeho nástupnicí a mužského potomka se nedočká. Rozhodne se, že Marie Terezie si musí vzít někoho silnějšího. Rézi toto nepřijímá, bouří se, studuje na panovnici a dělá všechno proto, aby si mohla vzít koho chce. František všechno s odstupem sleduje a aktivní zájem příliš nevykazuje. Je tak poměrně těžké rozpoznat, zda vůbec o Marii Terezií stojí či nikoli. Její

společnost ho jistě baví, to jde vidět, když s ní flirtuje například na hostině, ale v momentě, kdy věci začnou být komplikovanější, tak František dává ruce od Terezie pryč.

Když se dozví, že se musí vzdát Lotrinska, aby si mohl vzít Rézi, stěžuje si, že se sestrou Marií Annou by bylo vše jednodušší. Nakonec ale František náhle, a ne zcela pochopitelně změní názor a obětuje Lotrinsko, aby si mohl Terezii vzít. Po sňatku jsou oba zcela spokojení a šťastní a seriál tvrdí, že ji František miluje, ale zatím tomu mnoho nenasvědčovalo.

Mnohem sympatičtější je František v dalších dílech, a i jeho motivace jsou pochopitelnější. Marie Terezie se ve druhém díle stává arcivévodkyní a s tím přichází první manželské problémy. Terezie má nyní znatelně větší moc než Štěpán a ten to zpočátku nepřijímá kladně. Osvěžující však je moment, kdy se František dozví, že jeho manželka porodila syna. Ten na novinu vůbec nereaguje a místo toho spěchá za vyčerpanou Rézi zkontrolovat, že je v pořádku. Nezajímá ho, zda má dceru či syna, ale primárně Marie Terezie. František se nicméně začne zajímat více o šlechtičny na dvoře a jejich manželství je v krizi. Seriál ospravedlňuje Františkovo sukničkářství tím, že na něj nemá Marie Terezie s novými povinnostmi čas, a dokonce se mu Terezie za to omlouvá. Přitom je situace nové arcivévodkyně zcela pochopitelná a František je tady očividně v nepravu. Krize se prohlubuje milostným trojúhelníkem s Esterházym. Marie Terezie se snaží zajistit podporu Uher a uvažuje, že opětuje Esterházyho city, aby toho dosáhla. Současně pod tlakem neprojevuje příliš zájem o Štěpána. Marie Terezie pak od něj dostává drastickou ránu, když uvidí, jak se líbá s jednou ze šlechtičen na maškarním plese. Nakonec Marie Terezie zajišťuje podporu Uher i bez porušení manželského slibu a udobřuje se s Františkem. František navrhuje, aby se na oslavu konal bál. Terezie souhlasí, ale jen „pokud nebude maškarní“. Oba se zasmějí a trauma Františkovy nevěry Terezie přechází bez hlubšího vysvětlení.

Ve druhé řadě se vztahové problémy prohlubují a poprvé poznáváme skutečné názorové střety manželů. Marie Terezie nechce jít hrát karty, nemá na to čas, František zase říká, že je potřeba chvíli na problémy nemyslet. František vydělává peníze pro její války různými pochybnými praktikami: hazardem, obchodem s Prusy a zednáři... Marie Terezie to silně odmítá. František je okatější ve svém vztahu s milenkou a Terezie žárlí. František o ni nejeví už žádný romantický zájem.

Marii Terezii se narodí další dítě a František, který dříve vždy dychtivě čekal za dveřmi, není nikde v dohledu. Rozhodnou se, že budou mít od sebe oddělené komnaty. Po poměru s vojákem Marie Terezie otěhotní. Je nervózní a pokouší se těhotenství skrýt před Františkem. Chvilí to vypadá, že další manželský konflikt proběhne kolem nemanželského dítěte. František už to ale ví a nezlobí se. Dokonce dítě přijme za své a je vcelku osvěžující, že seriál nesklouzne k dramatu kolem nemanželského dítěte, jak divák očekával. František není pokrytec, měří každého stejným metrem a manželce zcela odpouští. Marie Terezie si uvědomí, že všechno dělal František primárně proto, aby zajistil říši a manželé se udobřují.

Ve druhé řadě se seznamujeme s Františkem Štěpánem mnohem více a poznáváme, že je v lecčem pokrokovější než většina ostatních. Na rozdíl od Marie Terezie chápe, že válku nelze vyhrát úplně morálně. Vidíme, že jako první zavádí moderní manufaktury. Za to, že jako tradiční muž nebojuje ve válce, ale naopak vydělává peníze, schytává notnou dávku šikany, například od barona Trenka ve třetím díle. Je svobodným zednářem, což skutečně byla pravda, ale nikdy nebyl aktivním členem, jak ukazuje seriál.⁹¹

Ve druhém, třetím a čtvrtém díle však seriál ukazuje, že za problémy v manželství může primárně Marie Terezie. Nemá čas, řeší vládu, je žárlivá, tvrdá, málo ženská. Nakonec se za vzniklé napětí ve vztahu vždy omlouvá ona a ona je ta, která si uvědomuje svou chybu. František sice odpouští, ale oproti ní si nikdy chybu neuvědomuje. Nechápe, jak je pro Marii Terezii bolestivé sledovat Františka s milenkami a nikdy své chování ztateně nemění. Vyznívá to nakonec tak, že František, jakožto ten méně dominantní partner, nemá vždy pozornost své manželky, a tak je v pořádku, že si dělá, co chce.

V posledním díle už jsou manželé starší, zdá se, že ví, co od sebe očekávat, a tak mnoho konfliktů mezi nimi nepropuká. Naopak se nám krystalizují názorové propasti mezi manžely. Ačkoli se milují, Marie Terezie je staromódní panovnice, která chce rozšiřovat vliv sňatky. František je překvapivě mnohem více ochranný vůči svým dětem a chce šířit vliv skrze obchodní vztahy. Je pokrokovější, zajímá se o finance říše, a když se dozví o lesbickém vztahu Isabelly a jejich dcery, na rozdíl od Marie Terezie, ortodoxní katoličky, reaguje klidně a pragmaticky.

⁹¹ *Česká televize: Byla Marie Terezie nevěrná?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-27]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11258030360-marie-terezie/bonus/37140/>.

František (osoba) se věnoval podnikání, dával císařské formality stranou a raději žil obyčejný život se ženami.⁹² Byl to moderní muž a tyto jeho vlastnosti vidíme i v seriále. Problémem ale je, že divák nemá šanci jeho výjimečnost ocenit, protože většina ostatních postav se chová taktéž moderně. Ve druhém díle například šlechtičny narážejí na to, že nepoznají Františka od svého sluhy, protože se oblékají stejně, ale divák není dostatečně zasvěcen do kontextu doby, aby pochopil, v čem je to odvážné či nové.

Vztah Marie Terezie s Františkem je mnohem méně problematický než ten mezi Boženou a Josefem Němcem. I přes Štěpánovu pasivitu se zdá, že se berou z lásky a na počátku manželství nemají jediný problém. Ty, co se objevují, jsou vesměs malicherné, František svou ženu podporuje a smiřuje se také s tím, že bude vždy v jejím stínu. Jeho největší škraloup jsou milenky, které si nedokáže odpustit, ale celkově je manželem i otcem laskavým, který v mnohém nezapadá do tradičního chápání mužství.

5.1.2 Marie Terezie a další mužské postavy

Marie Terezie na rozdíl od Boženy mnohem více poslouchá rady mužů ve svém okolí. Je téměř pořád obklopena poradci, urozenými muži a pomocníky a všem do jisté míry naslouchá. Nakonec je to však ona, která se vždy rozhoduje o tom, co se bude dít a jak se bude postupovat na válečném poli i na dvoře.

Nejmenší moc má Marie Terezie nepochybně v prvním díle, než nasedne na trůn. První díl je v podstatě založený na tom, že muži sedí a probírají strategii sňatku Terezie, téměř vždy však bez ní. Její otec Karel VI. by sice rád dodržel slib, který své dceři dal a provdal ji za Františka, ale v momentě, kdy jde o nástupnictví, se už o blaho Marie Terezie tolik nezajímá. Největším antagonistou prvního dílu je rozhodně princ Evžen Savojský, poradce Karla VI., protože je to právě on, který se snaží sňatek Terezie a Františka překazit. Nemyslí na to, co chce Marie Terezie, ale na to, co je dobré pro Rakousko a seriál k němu z tohoto důvodu přistupuje negativně. Jeho uvažování je však možná nejracionálnější ze všech a v pozdějším díle Marie Terezie dokonce pochopí, že Evžen Savojský nebyl tak lstivý, jak si myslela. Zástupcem patriarchátu je v prvním díle také otec Ignatius Kampmüller, který neustále dohlíží na Marii Terezii, aby se chovala „zbožně“.

Naopak kladnou postavou je Rézin učitel, který riskuje svůj život, aby ji vzdělal v panovnických záležitostech, a i v dalším díle ji podporuje. Ve druhém díle se Terezie už

⁹² WEIGL, Jiří a kol. *Marie Terezie: 300 let od narození*. Praha: Institut Václava Klause, 2017. ISBN 978-80-7542-039-8, s. 53.

stává arcivévodkyní a poradci, kteří dříve dělali všechno proto, aby nevládla žena, tuto skutečnost přejdou bez sebemenšího protestu. Od této chvíle je Marie Terezie vždy ta nejmocnější v místnosti, má dominantní postavení a nikdo ji v tomto ohledu nezpochybňuje. Ani baron Trenk, který je hrubý, „chlapácký“ a nemá zábrany, nikdy nepřekročí pomyslnou hranici a vůči panovnici se chová vždy s respektem. Ve čtvrtém díle ji před spácháním sebevraždy dokonce píše dopis, kde se omlouvá a obdivuje ji za její vlastnosti.

Jeden z hlavních antagonistů druhé řady je páter Johannes, který opět zastupuje patriarchát. Snaží se umravňovat všechny ve jménu otce a způsobuje Marii Terezii značné potíže, když se dozví, že čeká nemanželské dítě. Až v momentě, kdy si panovnice uvědomí, že vlivem tohoto rozdělil ji a její sestru, se rozhodne pátera řádně potrestat.

Muži si žen v seriále celkově váží více, než je tomu v *Boženě*, kde jsou ženy celkově drženy v pozadí. Na sněmu a mezi poradci je Marie Terezie sice jedinou ženou, ale naopak na dvoře dominují ženy, které jsou hybatelkami děje. Ani v ostatních vztazích mezi muži a ženami nevidíme znatelný nepoměr. Bratr Františka si bere Marii Annu z lásky a chová se k ní vždy slušně, i Eliza Fritzová nebo hraběnka Fuchsová jsou ve vztahu se svými muži rovnými partnerkami.

Marii Terezii řada mužů v seriále podporuje, jako například hrabě Kinský, doktor, její rádci nebo poradce Tarouca. I voják, se kterým má poměr, nepřekračuje svou pozici a chová se k ní jako každý jiný. Ve čtvrtém díle v Olomouci prosazuje, co je potřeba, a žádný vojevůdce jí neodmlouvá. Je to silná ženská postava, kterou mužské postavy nezpochybňují.

5.2 *Božena*

5.2.1 *Božena Němcová a Josef Němec*

Minisérie neboří jen mýtus o Boženě Němcové, ale také o jejím manželovi Josefu Němcovi. Nekompromisní tyran zde nabírá trojrozměrnosti, takže ho rozhodně nelze v kontextu příběhu vnímat jako toho „zlého“.

I přesto, že svou manželku nejen pravidelně bije, ale také sexuálně napadá, je divák s Josefem schopen silně empatizovat. To opět vlivem toho, že jejich vztah zasazuje do dobového kontextu, a tak se jejich manželství stává nositelem tématu celé minisérie. Příběh neskouzává k naivní interpretaci: *Josef byl násilník a basta*. Místo toho ho ukazuje jako člověka rozumného, hrdého a pochopitelného, který se pouze snaží splnit to, co považuje za svou povinnost (být hlavou rodiny, zajistit rodinu a žít stabilní život).

Minisérie však nikdy nepřekročí jistou morálku (v dnešním slova smyslu). To, že Boženu fyzicky i psychicky týrá, není omlouváno a je poměrně surově zobrazováno. Minisérie však také ukazuje, že to dělal Josef Němec především ze zoufalství, protože nevěděl jak dál.

Josef je v příběhu postavou, která nemá ambice bořit status quo a mnohem raději by žil život v poklidu. Od začátku ale vidíme, že je současně Boženou a její svéhlavostí přitahován. Možná právě proto, že tvrdohlavost je vlastnost, kterou manželé nejvíce sdílejí. V prvním díle ho jeho přítel varuje před sňatkem s Betty, Josef je ale Boženou okouzlen a nedá si říct. Tvrdí, že si Barboru „vychová“. Problémy se ale ve sňatku objevují téměř ihned a Němcovi se rozhodně nedaří svou manželku „vychovat“ tak, jak si představoval. Přesto na konci prvního dílu, když Božena hraje na piano, vidíme, že přes potíže, které Božena Josefovi způsobuje, je její osobností fascinován.

V manželství Josef rozhodně nechce bořit konvence, v jiné oblasti, a to vlastenectví, je však progresivnější. Josef je ochoten strádat ve jménu této ideje a vzdorovat, a to je pro Boženu, která je ochotna strádat mnohem více, jeho nejpřitažlivější vlastnost. Božena ho často v jeho vzdoru proti systému podporuje, když například v prvním díle říká Němcovi, že se nemá za co v práci omlouvat, i když to znamená, že nedostanou výplatu.

Josef Boženě také jako první ukazuje cestu k národní hrdosti, když spolu čtou Jungmannovu *Slovesnost* a v leccem může za Boženinu kariéru, jak sám upozorňuje například ve čtvrtém díle: „... beze mě bys chtěla v Ratibořicích!“ Minisérie ale současně nepřipisuje automaticky všechny Boženiny zásluhy Josefovi. Mnoho klíčových momentů života, které ji ovlivní a posunou dále, prožije Božena bez Josefa, i když ji on třeba na začátku popostrčil (např. tím, že ji ve druhém díle představuje obrozencům). Značnou část seriálu prožívá Božena v Praze bez přítomnosti svého manžela. Vzdělává se, píše, a to bez vlivu a bez pomoci Josefa.

Vlastenectví je téma, které manžele nejvíce spojuje a v momentech, kdy Němec bojuje za svou čest je pro Boženu nejvíce přitažlivým. Největší stabilitu ve vztahu zažívají manželé ve třetím díle během svého pobytu v Domažlicích, na pozadí událostí roku 1948. Josef oceňuje Boženino psaní a konstatuje, že bez toho by se neuživil. Božena pak později píše článek o zaostalosti místních, a i když ji Josef před tím varoval, zastává se své manželky bez rozmyslu, když přijdou proti ní protestovat. Slaví spolu úspěchy obrozenců a po potlačení povstání zase protestně nosí na veřejnosti čamaru na znak češství. Vlastenectví je semkne dohromady a alespoň na chvíli tahají za jeden provaz. S Boženiným příchodem zpět do

Prahy ale toto relativně harmonické období končí. Božena je opět v centru revolučních myšlenek.

Naopak k největšímu pnutí ve vztahu dochází ohledně dětí. I předtím, než vůbec nějaké potomky zplodí, jsou v prvním díle děti předmětem jejich největšího konfliktu, což dokonce vede k tomu, že Božena uteče od Němce zpátky k matce. Problémy kvůli výchově vidíme nejčitelněji v posledním díle. Božena chce dětem nabídnout hlavně vzdělání, Josef je chce poslat do práce částečně proto, že ví, že nemají šanci děti při studiích uživit. Božena i přesto posílá syna na akademii a když se vrátí jako vandrák, vypuká agresivní hádka, která vede k útěku Boženy z domu. Jedna věc je totiž umožnit Boženě kariéru, druhou je, aby přikazovala, co se bude dít doma a Josef, který se logicky považuje za hlavu rodiny, rozhodně odmítá v tomto ohledu Boženu vyslechnout. Bije ji a nadává.

Konflikty okolo Boženiných milenců nejsou tak časté, jak by divák předpokládal. Kolem Václava Nebeského se situace ve druhém díle rozhodně vyhrocuje, když potom, co se Josef dozví o jejich vztahu, Boženu napadne. V tomto díle je chvíli vytvořen jakýsi vztahový trojúhelník, zejména když Němec Nebeského k sobě nastěhuje a ten začne na Němce žárlit (Němec skutečně uspořádal Nebeskému oslavu na rozloučenou, ale neubytovával ho u sebe doma),⁹³ ten ale zaniká s odchodem Nebeského a později ve třetím díle je vidět, že se Josef s Boženinou záletnou povahou z větší části vyrovnal. To, že se hádky manželů netočí jen kolem milenců, opět dokazuje skutečnost, že se nejedná o minisérii založenou na romantických vztazích.

Jedna z nejsilnějších scén celé minisérie přichází v momentě, kdy Božena uteče nadobro z domu. Josef přichází do hospody, všichni se na něj pohrdavě dívají a dva muži si od něj dokonce odsednou. V hospodě zazní: „Vyžene paní Němcovou jak prašivýho psa a chodí mezi slušný lidi.“ Němec se hájí: „... Kdo z vás ji doopravdy zná? Já s ní byl, když ještě neuměla číst česky. Já jí koupil první pero a píše s ním dodnes...“ „... Já s ní žil čtyřicet let. Nikdo z vás by to s ní tak dlouho nevydržel...“ Má pravdu a divák s Josefem empatizuje.

Když je Božena už v bolestech a umírá v Litomyšli, je to právě Josef, který pro ni přijede a postará se o ni, než zemře. Svou manželku, zdá se, chvílemi nenávidí, ale nedokáže bez ní žít (proto nepodal nakonec návrh na rozvod ve čtvrtém díle) a nakonec se o ni postaral. I když by život bez Josefa byl pro Boženu možná jednodušší, seriál jasně ukazuje, že problém není přímo Josef. Božena by v jakémkoli manželství narážela na limitující dobu,

⁹³ KUBKA, František a Miroslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. Praha-Smíchov: V. Neubert, 1941, s. 96.

kteřá stanovovala jasná pravidla pro muže a ženy. Ženy mají být podřadné ve všech ohledech, a to Božena rozhodně nestrpí. Jejich manželství je tak předem danou tragédií.

Vztah Boženy a Josefa je vztahem dvou tvrdohlavých a nekompatibilních postav (i osob). Božena se vzpírá proti systému celým svým tělem, i za cenu velkých obětí. Josef si naopak nepřeje nic jiného, než mít klidný rodinný život a manželku, na kterou se může spolehnout. Navzájem někdy ustupují a snaží se spolu souznít, ale zkrátka to nejde a pořád na sebe narážejí.

5.2.2 Božena Němcová a další mužské postavy

Ani s dalšími mužskými postavami to není tak slavné, jak by se na první zhlédnutí mohlo zdát. I když se prezentují často jako liberálové, ve skutečnosti je jejich vztah k ženám mnohem nejednoznačnější.

Nejlepším příkladem toho jsou pražští intelektuálové a obrozenci jako Staněk, Erben a Čelakovský. Vyzdvihují Boženu jako talentovanou ženu a říkají, že je potřeba její nadání rozvíjet. Na druhou stranu mají sami poddajné manželky. Příkladem je například postava Karolína Staňková. Má sice možnost pohybovat se vlasteneckých kruzích, ale drží se vždy v ústraní a spíše poslouchá. Z jejich pohledů ve druhém díle je poznat, že Božena je nezvykem i mezi intelektuály. Ještě lepším příkladem je však Čelakovský. Za manželku si bere Antonii Reissovou a z dříve emancipované ženy se rázem stává manželka tiše přísluhující potřebám svého muže. Sami by tito intelektuálové doma Boženu nestrpěli a jejich oslava emancipace žen pravděpodobně končí tam, kde začíná jejich pohodlí. Tímto je nakonec konfrontuje ne Božena, ale právě Josef Němec na konci čtvrtého dílu v hospodě.

Výjimkou mezi muži jsou oba doktoři. Prvním rodinným doktorem Němcových je doktor Čejka, který myslí na dobro Boženy, bez dalších úmyslů. Objevuje se hned na začátku druhého dílu a pak také ve třetím. Sblíží se po Boženině komplikovaném porodu, pomáhá jí se skládáním básně, radí jí, aby si nic nezačínala s Nebeským a když ho Barbora neposlechne, nevyzradí ji Josefovi. Když se to však Josef dozví, prosí ho zase Čejka, aby byl na Boženu vlídný, aby se mohla uzdravit. Ve třetím díle zase povzbuzuje Boženu, aby napsala něco velkého. Ve skutečnosti byl doktor Čejka ctitelem Němcové a Nebeský žárlil nikoli na Josefa, ale na Čejku.⁹⁴ Tato informace je divákovi ale zatajena ve prospěch hodnotného přátelství, které mezi Boženou a Čejkou vzniká. To považují za důležité

⁹⁴ KUBKA, František a Miroslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. Praha-Smíchov: V. Neubert, 1941, s. 96.

vzhledem k tomu, že i dnes je často na pouhé přátelství mezi mužem a ženou pohlíženo skepticky.

Druhým doktorem je doktor Lambl. Mezi nimi sice vzniká vztah citový, ale narozdíl od Němce nebo Nebeského Lambl Němcovou plně podporuje. Zajímá se i o dobro jejích dětí, nesnaží se dominovat, chová se k Boženě slušně a když Němcová musí odejít, neprotestuje. Jejich vztah je mnohem klidnější oproti Boženiným jiným románkům. Tento vztah také vychází ze skutečnosti.⁹⁵

Už v Ratibořicích v prvním díle vidíme, že se mnoho mužů vztahuje k Barboře majetnický. Boženin otec sice není k Betty tak nepřátelský jako matka, ale také ji nutí do manželství. Kluk, se kterým se líbá Barbora u táboráku, následně žárlí a na svatbě vykřikne: „Nevěsta, kterou měli celé Ratibořice.“ To samé platí pro písaře Leopolda, který je ochoten Boženě pomoci pouze když bude opětovat jeho city. Když se na ni vrhne a Božena odmítá, už ji nezajímá. Němec tedy není jediný, který chce Boženu ovládat. I Nebeský na Němce žárlí, když musí poslouchat jejich sex z vedlejšího pokoje. Boženě to vyčítá a říká, že se nechce o Boženu s nikým dělit. Ta ale vysvětluje, že to není v jejích rukou a že je „jenom jeho“. Božena toto po Nebeském znova nedopouští a později ve vztahu s Helceletem, doktorem Lambem nebo studentem Hanušem Jurenkou je vždy tou dominantnější.

⁹⁵ KUBKA, František a Miroslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. Praha-Smíchov: V. Neubert, 1941, s. 78–79.

6 VZTAHY MEZI ŽENAMI

6.1 *Marie Terezie*

Vzhledem k tomu, v jaké době se seriál odehrává, jsou ženy *Marie Terezie* poměrně aktivními postavami příběhu. Většina postav, které Marii Terezii pomáhají nejvíce a se kterými má nejhlubší vztah, jsou právě ženy.

Prvně se jedná o sestru panovnice, Marii Annu. Hned v prvním díle je to postava skromná, která nejvíce Marii Terezii podporuje, když nikdo jiný není na její straně. Kryje Rézi, když se po večerech tajně učí, snaží se urovnat vztahy mezi Terezii a Františkem, aby si Rézi mohla vzít toho, koho chce a je při jejím boku, když má s Františkem potíže. Zpočátku však nemá žádný vlastní příběh a ze začátku je její postava využita pouze k tomu, aby utvořila potenciální milostný trojúhelník s Františkem a Rézi, když je namísto Terezie přislíbena Františkovi krátce Anna.

V prvním díle, když jí Marie Terezie vypráví o mezinárodních vztazích, které se na hodinách naučila, Anna konstatuje: „Jsem tak ráda, že můžu být hloupá.“ Marie Terezie ji ale opraví: „Chytřejší mladou dámu neznám.“ Nakolik je Anna skutečně inteligentní, se bohužel nedozvídáme, jelikož jí není poskytnut dostatečný prostor, nicméně už od prvního dílu je pouto mezi sestrami silné a navzájem se podporují. Později, ve druhé řadě je Marii Anně věnováno o něco více prostoru, když rozvíjí vztah s Karlem Alexandrem Lotrinským, bratrem Františka, kterého si nakonec vezme. Má tak svůj vlastní příběh, ale v něm je poněkud pasivní (o její ruku požádá Karel) a má krátkého trvání, jelikož Anna umírá mimo obraz během porodu.

I přesto je její funkce v příběhu důležitá. Mnoho lidí rozmlouvalo Marii Terezii spolupráci s baronem Trenkem, ale až své sestře uvěří, když Anna najde důkaz a přesvědčí Terezii o tom, že je Trenk surovec. Je to její dopis, který napíše Terezii krátce před smrtí, jež vede k tomu, že se Terezie postaví páterovi. Názory své sestry Marie Terezie bere vážně, věří jí maximálně a Marie Anna je nakonec vždy na její straně (i přesto, že prozradila páterovi, že Terezie čeká nemanželské dítě).

Další obdobnou postavou je hraběnka Fuchsová, chůva Marie Terezie, která ji také podporuje již od začátku. Většinou spíše stojí tiše po jejím boku a utěšuje ji, když je nejvíce potřeba. Později ve druhé řadě také rozvíjí vztah s Taroucou a poprvé ji vidíme v jiném kontextu, než vedle Marie Terezie nebo její matky. Arcivévodkyni však tento vztah rozhněvá

a pošle Fuchsovou pryč, dokud si neuvědomí svou chybu a neomluví se své chůvě. I když je pro panovnici Fuchsová vždy oporou, nikdy se například v seriále nedozvídáme, že v realitě právě tuto dámu jako jedinou mimo Habsburský rod nechala Terezie pochovat ve své rodinné kryptě a oslovovala ji mamá.⁹⁶ Byla to její důvěrnice, ale tento výjimečný a vzácný vztah, který mezi sebou ženy skutečně měly, není v seriále více prozkoumán a o Fuchsově se dozvíme velmi málo.

Další důležitou postavou je královna Alžběta Kristýna. V prvním díle divák sleduje téměř neustále opilou ženou Karla VI. (skutečně se tehdy předepisovalo víno jako lék)⁹⁷, která už cosi v životě zažila. Dokáže být chladná, vtipná, jízlivá, a především praktická a na rozdíl od svých dcer se neutápí v malicherných citech (s čím je přímo konfrontuje ve čtvrtém díle). Především na začátku seriálu trávíme s Alžbětou Kristýnou dost času, když se společně s Karlem VI. ještě snaží zplodit syna. Královna ale na rozdíl od Karla je už poměrně rezignovaná a na rozdíl od naivního krále pravděpodobně tuší, že mužského následníka nezplodí. „Jsi zbytečná, stejně jako já,“ říká našťavaně Marii Terezii, když ztropí scénu před celým dvorem a odmítne sňatek pruského prince. Alžběta ví moc dobře, jaké je její postavení a co se od ní a od dcer očekává. Je na ně tvrdá, a proto když Marie Terezie nenajde pochopení u matky, obrací se právě k výše zmíněné hraběnce Fuchsově.

V dalších dílech je ale královna už větší oporou pro Marii Terezii a nabízí jí vždy střízlivý pohled a pichlavé poznámky. „Vypadáš příšerně. Když budeš ke všemu přistupovat jako chlap a dělat věci na sílu, nikdy nevyhraješ,“ radí jí ve druhém díle, když si Marie Terezie neví rady s vládnutím. Vlastní linku však Alžběta Kristýna nemá, vidíme ji jen ve vztahu k Marii Terezii či maximálně její sestře Marii Anně.

Překvapivý vývoj můžeme najít u postavy Elizy Fritzové. Na scéně se objevuje ve druhém díle. Působí jako jedovatá žena, nemesis Marie Terezie, která se snaží získat přízeň Františka. Po radě, kterou Marie Terezie dostává od své matky (že nesmí dělat věci na sílu), však přichází překvapivý zvrat. Terezie si Fritzovou předvolá a dává jí nabídku. Františkův vztah bude prchavý, ale pokud se postaví na stranu Marie Terezie, bude mít jistotu navždy. Fritzová se tak spolčí s arcivévodkyní a stává se její důvěrnicí. Je jednou z nejaktivnějších

⁹⁶ Česká televize: *Byla Marie Terezie nevěrná?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-27]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11258030360-marie-terezie/bonus/37140/>.

⁹⁷ VESELÝ, Josef. Do lázní i kostelů: Přinesla Karlu VI. dědice léčivá voda, nebo víra v Boha?. *100+1* [online]. internet: Extra Publishing, 2007–2011, 09.06.2018 [cit. 2023-04-20]. ISSN 1804-9907. Dostupné z: <https://www.stoplusjednicka.cz/do-lazni-i-kostelu-prinesla-karlu-vi-dedice-leciva-voda-nebo-vira-v-boha>.

ženských postav, je v čele politikářenání na dvoře, kde figuruje jako zástupkyně Marie Terezie. Pomůže mimo jiné uspořádat bál, kterým Terezie získá na svou stranu rakouskou šlechtu. Seriál v tomto momentě nespadá do typického stereotypu, nevzniká další milostný trojúhelník. Naopak se ženy stávají dlouholetými přítelkyněmi a Fritzová se následně objevuje ve všech dílech.

Fritzová ale dokáže být i intrikánkou, například když poštvává Marii Terezii proti hraběnce Fuchsové. Později se ale Fuchsové omlouvá, že žárlila kvůli Taroucovi a přiznává, že by měly ženy držet při sobě. V posledním díle navazuje vztah s hrabětem Kounicem, který se snaží oklamat Marii Terezii a je proto vypovězena pryč z Vídně. Fritzová pak vymýšlí plán, jak se znova dostat k Marii Terezii, ten je však přerušen smrtí Františka a její vztah s Marií Terezii tak končí poněkud neuzavřeně.

Další intrikánkou je tchyně Marie Terezie, Alžběta Charlotta Orleánská, které je větší prostor věnován ve třetím díle. Přijíždí na dvůr proto, aby vyzvídala informace o strategiích rakouského vojska a předávala je Francii. Nemá ráda Marii Terezii, protože připravila jejího syna o Lotrinsko. Je povrchní, panovníci několikrát vytýká vzhled, přátelí se s milenkou jejího syna a vodí ji do společnosti a její snahy o špionáž jsou spíše úsměvné (ve skutečnosti Charlotta Orleánská neměla Francouze vůbec ráda).⁹⁸ Marie Terezie ji však brzy prokoukne a její tchyně později z Vídně dobrovolně odjíždí. Je to však jediná ženská postava (mimo Marii Terezii), která ve své lince neřeší vztah s mužem.

Dvůr v seriálu je zastoupen převážně urozenými ženami. Ty jsou však zobrazovány jako slepice a drbny, jejichž hlavní snahou je „ulovit“ nějakého muže, nejlépe samotného Františka Štěpána, a tím ohrožují Marii Terezii. Je to stereotyp, který známe z mnoha jiných příběhů. Nejhuře jsou vyobrazeny přímo milenky Františka Štěpána, které si s pocitem nově nabyté moci často vyskakují i na samotnou arcivévodkyni. Šlechtičny jsou ploché a frivolní postavy, nepřítelkyně Marie Terezie, které se derou do jejího manželství s Františkem Štěpánem.

Za zmínku rozhodně stojí i lesbický vztah princezny Isabelly a Mimmi (sestry Josefa II.) v pátém díle. Jejich vztah nakonec není tak hluboký, jak mohl divák očekávat a není zvlášť

⁹⁸ Česká televize: *Mohla být tchyně Marie Terezie špionkou?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-27]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11258030360-marie-terezie/bonus/37143/>.

průkopnický zobrazen, přesto se k jejich milostnému vztahu přistupuje otevřeně a stejně explicitně jako ke všem ostatním.

V neposlední řadě je vhodné poukázat na nejproblematičtější přístup k ženám v celém seriálu a ten se týká mravnostní komise, kterou ve čtvrtém díle zavádí Marie Terezie. Ženy, které jsou považovány za nenapravitelné, jsou deportovány do Banátu. Vidíme, jak se na ženy nadává, jak jsou ženy ostříhány, odděleny od svých dětí a naloženy s brekem na loď. Je to nejdrastičtější scéna celého seriálu. Je pravda, že toto restriktivní opatření je připisováno spíše páterovi, jelikož on Marii Terezii zatlačil do toho, aby jej zavedla, ale bylo to její rozhodnutí. Později Terezie tato opatření ruší a udobřuje se s Františkem, kvůli kterému primárně restrikce zavedla. S násilím, které ale bylo napácháno na ženách, se nijak nevypořádává a seriál to přechází. Jedná se také o jediný moment seriálu, kde vidíme, jakým podmínkám čelí obyčejné ženy tehdejší společnosti.

V seriálu se nicméně vyskytují ženy, které mají své vlastní zájmy, ale nutno dodat, že většinu z nich poznáváme spíše jen ve vztahu k protagonistce, které pomáhají. Linky ostatních žen spočívají většinou na nějakém vztahu a můžeme tak opět potvrdit, že seriál je založen primárně na romantickém vyznění. Jak ale vidíme, tak ženy tohoto seriálu si primárně navzájem pomáhají a podporují se v momentech, kde bychom to v klasickém kostýmním dramatu nečekali. Horší to však mají obyčejné ženy, kterými se seriál nijak nezabývá, nebo šlechtičny, které jsou vyobrazeny jako stereotypní husičky.

6.2 *Božena*

Minisérie *Božena* je v porovnání s *Marií Terezií* celkově komornější projekt. Nepracuje s tolika postavami, ale zejména žen v této minisérii nenajdeme tolik co v *Marii Terezii* a mužské postavy rozhodně převažují. Opět se ale tento fakt vztahuje k tématu celé minisérie. Logicky je zde žen méně, jelikož se ženy tolik ve veřejném prostoru v tehdejší době zkrátka nevyskytovaly. *Božena* je velkou výjimkou, a proto nemá příliš ženských postav, o které by se mohla v nesnázích opřít. *Božena* ukazuje tehdejší svět, který byl mužský a mnoho prostoru pro ženy nenabízel.

Na začátku prvního dílu sledujeme Barboru se skupinou žen, jak perou v řece prádlo. Jedna z nich začne rodit a Barbora jí pomáhá dostat se co nejrychleji domů. O pár scén později se dozvídáme, že žena během porodu umřela a její manžel vdovec má zájem o Betty jako

o manželku. Už v prvních minutách je nám tak nastíněno hlavní téma, které se následně line celou minisérií.

Další ženská postava, se kterou se setkáváme, je matka Barbory. Je to praktická žena, která chce zajistit své dceři co nejlepší sňatek, je tvrdá a bere věci tak, jak jsou (v tomto jsou si matka Boženy a matka Marie Terezie dost podobné). Je to také první a poslední žena v celé minisérii, která, zdá se, má hlavní slovo v rodině. Minimálně z interakcí, které vidíme, je rozhodně dominantnější a silnější než Boženin otec. Její matka se však drží svých společností přidělených povinností: vidíme ji s dětmi, doma, u plotny. Nesnaží se systém rozvracet, ale spíše ho udržet, a právě proto se s Barborou nedokáže pohodnout. Když se Božena v zoufalství vrací domů, matka ji téměř ihned posílá zpět.

Letmo se také v Ratibořicích seznamujeme s kamarádkou Boženy, kde poprvé vidíme, jak svobodomyšlně a otevřeně přistupuje Barbora k lásce, i za cenu toho, že jiným ublíží. Božena je s kamarádkou společně u táboráku a zjevně se kamarádce líbí jeden místní kluk. Božena i přesto nemá problém odejít s klukem a kamarádku podrazit.

Kromě samotné Boženy je však i několik žen, které vybočují ze své klasické role. První z nich potkáváme na konci prvního dílu. Je to Boženino první setkání se ženami (a obecně společnostmi), které smýšlí otevřeněji a liberálněji a Božena je z těchto žen zcela okouzlena.

První z nich je starší dáma Dobromila Rettigová, druhá z nich je její dcera podobného věku jako Božena, operní pěvkyně Jindřiška Rettigová. Boženu překvapí, že není ještě vdaná. Jindřiška jí odpovídá, že s muži jsou jen starosti a peněz vydělává dost. Dobromila dodává, že to bylo vlastní rozhodnutí její dcery neprovdát se. Božena má zde poprvé možnost mluvit s někým o manželství otevřeně a Dobromila (sama vdaná) dodává: „Manželství je klec.“ Obě tyto osoby skutečně existovaly a Dobromila jistě Boženu inspirovala (zda skutečně potkala její dceru, se však neví).⁹⁹

Na začátku druhého dílu se Božena setkává s dalšími dvěma ženami, sestrami Karolínou Staňkovou a Antonií Reissovou, z nichž obě jsou součástí obrozeneckých kruhů. Karolínu Staňkovou nepoznáváme tak z blízka jako Antonii, avšak téměř ve všech scénách s obrozenci je přítomna. Příliš toho nenamluví a drží se spíše v ústraní (jako správná žena té doby). Zejména na počátku druhého dílu lze z jejich pohledů vyčíst, že je lehce zaskočena průbojným a nevybíravým chováním Boženy (například na vycházce s obrozenci), nicméně

⁹⁹ KUBKA, František a Miroslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. Praha-Smíchov: V. Neubert, 1941, s. 80–83.

vždy, když je potřeba, Boženě pomůže (pomáhá Boženě obléct se, když se chystá být namalována malířem Josefem Hellichem) a podpoří ji (například finančně). Pořád ale zůstává Karolína součástí této skupiny obrozenců, individuální vztah s Boženou minisérie nerozvíjí.

Jinak je tomu u Antonie Reissové, která se stává Boženinou nejbližší přítelkyní. Je to žena nevídaně emancipovaná, a to se divák dozvídá hned v momentě, kdy ji Božena potkává. Zjišťuje, že Antonie jako první žena zakládá a povede dívčí školu v Praze. Ženy spolu mluví otevřeněji, než s kýmkoliv jiným a navzájem se sobě svěřují. Antonie Boženu nabádá, že musí psát, protože má talent. Antonie zase přichází pro radu za Boženou, když ji Čelakovský požádá o ruku. Božena ji ale odrazuje od toho, když je Antonie zamilovaná do slovenského básníka. Božena se jí zase svěřuje, že má poměr s Nebeským, když říká: „Jsem zamilovaná, je to Nebeský... pocit.“ Během večera, kdy se všichni loučí s Nebeským, svírá Božena ruku Antonie, která je jí oporou. Tonička je ale přece jen pragmatičtější a menší idealistkou než Božena. Když vidí, jak láska poškodila Boženu, rozhodne se vzít si Čelakovského. Nevidíme však to, že Boženin vztah k Antonii byl ve skutečnosti problematičtější. V dochovaném dopise jí radila, že pokud není skutečně zamilovaná, měla by si vzít Čelakovského a posloužit tak vlasti tím, že se postará o významného muže.¹⁰⁰

Ve třetím díle se Božena vrací do Prahy za již nemocnou Antonií a její pozdější smrt je pro Boženu obrovskou ránou. To dokládají flashbacky zpět na momenty, které s Antonií Božena zažila. Takové flashbacky se znova neobjevují, a to ani u smrti Boženina syna Hynka.

Ve třetím díle nastupuje na scénu další významná ženská postava minisérie, a tou je služka Němcových Manka. Božena se k ní chová nevídaně dobře, půjčuje jí své šaty, učí ji číst, a dokonce píše článek o tom, jak by si ženy měly vážit svých služek. Manka nemá ambice stát se tak emancipovanou ženou jako právě Božena (to jde vidět, například když jí Božena dává přečíst text *Hospodyně, na slovíčko*). Manka však má svou vlastní hlavu a také svou vlastní agendu v minisérii. Stává se informátorkou tajné policie a dodává jim informace o Boženě Němcové. Není však ani jednoznačně negativní postavou. Informace dodává spíše kvůli penězům (které od Němcových nedostává) a po prohledání bytu se zdá, že už nesnese dál informovat, a tak u Boženy končí.

Božena se dále ve třetím díle sbližuje se zámožnou Annou Rottovou a jejími dvěma dcerami, Žofií a Johanou. Obě Boženu obdivují, i když samy měly doma dříve zakázáno číst. Ženy

¹⁰⁰ KUBKA, František a Miroslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. Praha-Smíchov: V. Neubert, 1941, s. 106.

Rottovy Boženě v úzkých pomáhají. Dávají jí peníze a starší šaty. Johana dokonce svou dceru (která však později umírá) pojmenovává právě po Boženě. Nakonec si ale i rodinu, která je ochotná jí pomoci, poštvě proti sobě. Dostává se totiž do vztahu s doktorem Lamblem, do kterého je zamilovaná již od začátku Žofie. Matka Marie Rottová Boženu konfrontuje. Božena se brání, že Lambl nepatří Žofii, ale ani jí, to je svoboda. Marii tento argument nestačí. Říká, že se všichni musí její svobodě přizpůsobovat. Božena už u Rottových není vítána.

Nakonec nemá Božena ve čtvrtém díle na konci života už žádnou blízkou přítelkyni, na kterou by se mohla spolehnout. Jediný, kdo jí zbývá, je její dcera Dorka. V Litomyšli, kde nejvíce trpí, je dokonce už úplně sama.

Božena na rozdíl od Marie Terezie nemá kolem sebe tolik žen, o které by se mohla opřít a musí se primárně spoléhat jen na sebe. Zajímavé je, že s Boženinou babičkou, ale také s její sestrou, se kterou si psávala a udržovala vztah, seriál vůbec nepracuje. Minisérie nemá k dispozici tolik ženských postav jako v případě *Marie Terezie*, na druhou stranu jsou ženy *Boženy* mnohem různorodější. Každá z nich má svůj vlastní náhled na svět, který není nutně v souladu s tím Boženiným. Součástí příběhu jsou jak ženy emancipované jako Antonie, tak spokojené ve své současné pozici jako v případě žen na Domažlicku. Jsou od sebe navzájem odlišné a řeší i jiné věci než jen lásku. Ženských postav v minisérii mnoho není, zato sdělení příběhu o postavení žen je jasnější a jednoznačnější než v případě *Marie Terezie*.

7 MATEŘSTVÍ: VZTAH ŽEN A JEJICH DĚTÍ

7.1 Marie Terezie

V prvních čtyřech dílech se děti Marie Terezie a Františka Štěpána objevují jen velmi zřídka. Na konci prvního dílu pouze vidíme, jak Marie Terezie porodí své první dvě děti, obě z nich jsou dcery. Manželé se ale nezdají být smutní z toho, že ještě nezplodili mužského potomka. Na konci tohoto dílu ještě Marie Terezie není panovnicí, tudíž by se nabízelo ukázat, jaká byla matka předtím, než na ni dopadly vladařské povinnosti, na to se však seriál nezaměřuje.

Ve druhém díle se Marie Terezie stává panovnicí a s dětmi ji nevidíme téměř vůbec. V jeden moment Marie Terezie přeruší práci, aby se věnovala svému plačícímu dítěti, ale tato situace slouží pouze k tomu, aby se ukázalo, jak Terezie žárlí na Fritsovou a nechce ji pustit ke svému dítěti. Marie Terezie řeší vladařské povinnosti, a proto když se dozví, že její dcera má neštovice, nejeví o to příliš zájem. Po bále však přichází zpráva, že dcera na neštovice umřela. Marie Terezie je v šoku, ale překvapivě je to František, který se zhroutí. To jsou veškeré interakce v první řadě, které by nám přiblížily vztah Marie Terezie k dětem.

Obdobně je to v řadě druhé. První záběr Marie Terezie, který vidíme, je sice zpomalený pohádkový záběr, jak si hraje se svým dítětem (pravděpodobně Josefem II.), ale žádný další kontext k tomu není uveden a příběh pokračuje dále. Toto je veškerá interakce panovnice s dětmi, kterou ve druhé řadě vidíme, přitom v době, kdy druhá řada končí (podle odhadu rok 1743) měla Marie Terezie pravděpodobně už čtyři děti.¹⁰¹

Ve třetí řadě se toto ale drasticky mění. Děti Marie Terezie hrají v ději zásadní roli a většina interakcí vladařky s manželem se také točí kolem jejich potomků. Hned v prvních minutách, než vůbec uvidíme Františka Štěpána, se seznamujeme s Josefem II., který se dostává do menšího střetu s matkou. Terezie vyčítá Josefovi, že chodí bez doprovodu mezi poddané, ten zase matce vyčítá, že poddaným nerozumí. „Jen vysoká politika věci mění,“ odpovídá Marie Terezie. Hned na začátku je nám tak exponován hlavní střet mezi matkou a jejím nástupcem. Josef II., skutečný osvícenec, a Marie Terezie, zastánkyně starého řádu. Panovnice si o syna dělá starosti.

¹⁰¹ Příspěvatelé Wikipedie. Marie Terezie. In: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2023, 4. 1. 2023 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Marie_Terezie.

Následuje scéna oběda, kde jsou všechny děti přítomny a letmým záběrem na každého z nich se seznamujeme s potomstvem Marie Terezie. Děti je to opravdu mnoho, a ne každému se seriál v průběhu jednoho dílu věnuje do hloubky, leccos se však o výchově Marie Terezie dozvídáme.

Později vidíme scénu, ve které se Marie Terezie dívá na mapu a rozhoduje, kam které dcery provdá. Dělí je na lepší a horší, což se Františkovi, kterému jde více o osobní blaho svých dětí, vůbec nelíbí. Konstatuje, že přece mají rádi všechny své děti. „Ano a hodně,“ odpovídá panovnice. Cítíme, že to Marie Terezie myslí vážně. „Jenomže všechny jsou to v první řadě děti rodu Habsburského, pak teprve naše.“ Přístup Marie Terezie ke svým dětem je v této scéně nejlépe shrnutý.

Má je ráda, ale již obrněná válečnými konflikty je především pragmatická. František říká, že diplomacie se má dělat přes obchodní vztahy. Marie Terezie nesouhlasí „Rodinná politika zajišťuje náš rod již po staletí. Rodina vždy stála na prvním místě.“ Její způsob diplomacie je vlastně založen na mateřském principu.

Věří, že osobní štěstí budou mít její dcery v případě, že budou provdány do správných rodů a nebude se válčit. Hned v další scéně pak přikazuje, aby se její dcery učily tak, aby byly co nejlépe připraveny na své budoucí manžele. „Panovnice musí být poddajné a diplomatické,“ říká. Marie Terezie by se pravděpodobně mladé Rézi, která bojovala o manželství z lásky, vysmála.

Marie Terezie ale silně věří v sílu rodiny. To můžeme vidět později ve scéně, kdy Josef říká, že se nechce ženit. Jeho matka je tvrdá. Pokud se neožení, musí přenechat trůn svému bratru Leopoldovi. V následující scéně cítíme záchvěv toho, že Marie Terezie je takto přísná nerada, nic jiného jí však nezbyvá.

Marie Terezie dělá v průběhu posledního dílu vše proto, aby pomocí své rodiny zajistila mír a stabilitu v zemi. Odděluje Marii Antonii od zbytku rodiny, aby byla vychovávána jako Francouzka, i když ví, že z ní vyroste „hloupá husa“, jak sama říká. Zatrhne vztah Mimmi a princezny Isabelly, přes protesty shání Josefovi další manželku, neustále na sebe s Josefem narážejí ohledně stylu vládnutí, a i když její dcery umírají, současně plánuje, jak podle toho pozměnit sňatkovou politiku.

V díle totiž propuká epidemie neštovic, která zachvátí i rodinu Marie Terezie. Dcery Johana i Josefa jsou nakaženy a nakonec umírají. Tentokrát panovnice ztrátu dětí prožívá mnohem více. Utěšuje je předtím, než umrou a po smrti se schází s Františkem nad jejich hroby. Marie

Terezie má slzy v očích a konstatuje, že už šest svých dětí pochovali. Je to jedna z nejsilnějších scén seriálu.

Na začátku seriálu se dozvídáme o Marii Terezii jakožto matce minimum. Většinou vidíme děti v náručí chůvy Fuchsové, která se o ně stará, což je u královské rodiny ale standardní. V posledním díle je však vztah Marie Terezie k jejím dětem (společně se vztahem k Františkovi) hlavním tématem příběhu. Vidíme ji jako matku, která své děti milovala a v jistých chvílích s nimi zažívá hezké momenty napojení (když dcery umírají nebo když je na konci na lovu s dcerou Mimmi), většinou ale zachovává chladný exteriér a potlačuje lásku ke svým dětem v zájmu říše. Rozhodně ale nelze říct, že by Marie Terezie brala rodinu na lehkou váhu. Právě naopak vnímá pevnou rodinu jako záruku stability.

7.2 *Božena*

V *Boženě* je s každým dalším dílem přítomnost Boženiných dětí větší a větší a zejména v posledním díle její dcera Dorka hraje důležitou roli. Vztah Boženy k jejím dětem minisérie řeší, i když se téma mateřství nestává nikdy hlavním tématem příběhu.

Ke konci prvního dílu porodí Barbora své první dítě, Hynka. Po porodu je Hynek téměř pořád po jejím boku, často ho ve scénách drží v náručí, vidíme, že si s ním hraje, a když Josef přichází o plat, je nervózní z toho, co bude s Hynkem. Žádnou jinou interakci či scénu, která by nám napověděla, jaká je Božena matka, v prvním díle nenajdeme.

Jinak je tomu však ve druhém díle, kde je nám více odhaleno Boženino pokrytectví. Děj zde poskočí o několik let kupředu, kdy Božena zrovna porodí své čtvrté a poslední dítě, Jaroslava. Porod je komplikovaný a doktor Čejka říká, že znovu otěhotnět Božena nemůže. Další porod by totiž přežít nemusela. Božena je za to ráda a doktorovi vysvětluje že: „Děti jsou moje všechno,“ ale že chce také žít svůj vlastní život, a ne pouze rodit. O své děti se Božena (například, když je Dorka nemocná) částečně stará a vidíme to v několika scénách. Na druhou stranu neustále odbíhá za Nebeským a děti nechává samotné doma. Jednou, když se domů vrací, tak Josef už na ni našťavaně čeká s plačícím dítětem. Božena se snaží situaci uklidnit, Josef ji konfrontuje, že se nestará o děti. „Já se snažím,“ říká Božena a vidíme, že je tomu skutečně tak. Má ale vlastní hlavu a aktivity a lépe to zkrátka nedokáže. Na jednu stranu je to matka vlídná, což vidíme například v okamžiku, kdy její synové očesávají keře. Nekárá je, ani je neuhodí, jen se na ně usměje a řekne, ať se vrátí domů. Na druhou stranu je často nepřítomná a děti chvílemi ignoruje. Když se k Němcovým nastěhuje Nebeský,

Božena se vztahem příliš netají. Děti posílá samotné ven z domu, aby mohla s Nebeským být a několikrát je málem načapaná. Je pravděpodobné, že její děti o tom věděly také. Na konci se Božena v noci hlasitě hroutí z odchodu Nebeského, což vede k dramatické scéně, kdy Josef Boženu zmlátí. Děti to všechno tiše pozorují.

Ve třetím díle už jsou děti znatelně starší a je jim poskytnuto v příběhu více prostoru. Tentokrát jsou téměř pořád součástí domácnosti, vždy jsou poblíž, minisérie s nimi počítá a na rozdíl od minulého dílu s nimi pracuje jako s elementem, který je pořád součástí Boženina života a který musí řešit.

V úvodní scéně je Božena učí místní historii a vidíme, že jí záleží na tom, aby byly vzdělané. Když se Božena vrací s dětmi do Prahy, žijí, stejně jako předtím, v malém bytě. Božena má jeden večer poměr s Helceletem a dětem musí už být v jejich věku jasné, co se děje.

Boženin vztah s nejstarším synem Hynkem se prokresluje v tomto díle o něco více. Po večerech, když Božena píše, Hynek vždy sedí poblíž a kreslí. Je vidět, že Božena má radost ze synova talentu a později mu dokonce společně s doktorem Lamblem uspořádají výstavu. Do Hynka vkládá Božena velké naděje, chce, aby šel na tu nejlepší akademii. V tomto díle také vidíme, že Božena své děti brává s sebou do společnosti. Chodí s ní na návštěvy, na přednášky (například na přednášku doktora Lambla o lidském těle) a také se s nimi nechá vyfotit. Dopřává jim zkrátka, aby byly součástí veřejného života stejně jako ona.

Do Prahy se později vrací Josef a domlouvá Boženě, aby se přestěhovala s dětmi za ním na Slovensko. To Božena ale vůbec nechce. Děti však otce vidí rády a i přesto, že je Dora smutná a chce, aby rodina byla pohromadě s otcem, Božena zůstává v Praze. I když jim otec odmítá posílat peníze, protože chce, aby se přestěhovali za ním, Božena neodchází a raději strádá a společně s ní i děti.

Nejkrutější je Božena právě na Dorku. Když Dorka nemůže pohnout s rukou, říká Božena doktorovi: „Co s tou holčkou bude? Už takhle má zohyzděný krk, ještě bude mrzák.“ Je očividné, že to Dorka slyší a raní ji to, ale Boženu to moc nezajímá. Je to také právě Dorka, která zastihne svou matku, jak se s doktorem Lamblem líbá.

Nakonec je Božena nucena odejít za Josefem a syny Hynka a Karla nechává na studiích v Praze. Loučí se nerada a Božena je rozhozená z toho, že nebude se svými dvěma syny. Když se dozví, že je Hynek nemocný, přispěchá zpátky do Prahy. Hynek je ale už mrtvý. Matka ho s brekem hladí a drží v náručí. Když je čas Hynka odnést, Božena ho nechce pustit a zcela se zhrouť.

Ve čtvrtém díle pak vidíme, jak se spisovatelka se ztrátou syna vypořádává. Pravidelně chodí k jeho hrobu, po večerech píše a o děti se příliš nestará, Hynka si vedle sebe představuje, ale místo něj sedí nyní poblíž její nejmladší syn Jarouš. Ten také kreslí, ale Božena ho zpočátku dílu ignoruje, a když jí nakreslí obraz, bez jediného slova ho uloží do štosu dalších papírů. Zatímco se například v jedné scéně Božena v bytě baví a tančí se studenty, muž před bytem vynadá dceři Doře a varuje, že se postará o to, aby je domácí vyhodil. Zejména po tom, co služka Manka od Němcových odejde, se Dora stává Boženinou služkou a přebírá po Mance veškeré povinnosti. Vidíme například, jak Božena konverzuje se studenty a baví se, zatímco Dorka je v tichosti obskakuje a obsluhuje. Je také vidět, že se student Jurenka Dorce líbí. Ten má ale poměr s Boženou.

Božena říká svým dětem, že nechce, aby nastoupily do práce, i když zrovna nemá Božena peníze. Chce, aby děti měly hlavně vzdělání. Jarouše chce poslat na akademii do Vídně, Dorce zase platí hodiny francouzštiny a přeje si, aby z ní byla učitelka, protože ty se nesmí vdávat. Neuvědomuje si, že Dorka už ale dělá práci služky, s čímž ji Josef také konfrontuje. Manželé se také často drasticky hádají kvůli budoucnosti dětí. Božena neupustí z představy, že musí jít studovat, i když jí Josef říká, že na to nemají peníze. Božena Jarouše přes zákaz Josefa na akademii posílá, což vede k tomu, že manželé žijí chvíli odděleně. Dorka žije s Boženou, stará se o ni, zatímco ona píše a Dorka se snaží dát své rodiče zase dohromady. Přesto, že Dorka matku často obskakuje, zažívají spolu i hezké chvíle, jako například když Božena daruje Dorce náramek, který má už od prvního dílu. Dorka také často svou matku před otcem brání.

Jarouš se nakonec vrací domů z Vídně jako žebrák. Josef měl pravdu a Jarouše ponižuje. Božena syna brání, kvůli čemuž vypuká konflikt, který Boženu vyžene z domu. Její dceru Dorku pak vidíme už jen konci, jak brečí nad svou mrtvou matkou.

Minisérie vykresluje Boženu jako ne příliš dobrou matku, která ale měla vždy ty nejlepší úmysly. Nejdůležitější pro ni bylo vzdělání jejích dětí, které mělo přednost dokonce i před jídlem (což je čitelné ze scény, kdy Dorce předává náramek). Byla to moderní matka, která se snažila o své děti starat a být jim k dispozici, i když byla často neúspěšná. Dětem v *Boženě* není věnováno tolik prostoru jako v *Marii Terezii*, ale obě protagonistky mají ke svým dětem podobně rozporuplný vztah. Obě své děti milují, i když vždy nedokáží udělat pro ně to nejlepší. Na rozdíl od Marie Terezie si ale Božena své chyby nikdy neuvědomuje a nereflektuje je.

Božena Němcová to měla ve skutečnosti v životě tak těžké právě proto, že část toho, co po ní společnost požadovala, splňovala.¹⁰² Byla manželkou a matkou. A na tyto limity pak narážela celý život.

¹⁰² PUHAČOVÁ, Veronika. Když se ženy začaly hlásit o kvalifikovanou práci, nastaly potíže, říká historička Milena Lenderová. *Heroine* [online]. internet: NextPage Media, s.r.o, c2022, 7. 7. 2020 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.heroine.cz/spolecnost/2694-kdyz-se-zeny-zacaly-hlasit-o-kvalifikovanou-praci-nastaly-potize-rika-historicka-milena-lenderova>.

8 TĚLESNOST A SEX

8.1 Marie Terezie

Marie Terezie je obecně „uhlazenější“ v porovnání s *Boženou*. Sama scenáristka Mirka Zlatníková v rozhovoru zmiňovala, že režisér Robert Dornhelm usiloval o to, aby seriál byl co „nejjemnější“.¹⁰³ To se projevuje i v zobrazení žen.

Ženské postavy tohoto seriálu jsou velmi pohledné, a i když vidíme ženu na její smrtelné posteli, vypadá relativně dobře. Všechno je zdobené, krajkové, čisté, krásné. To je samozřejmě dáno i dobou, ve které Marie Terezie žila, kdy se přecházelo z barokního směru do rokoka. Tato kýžená jemnost se nejvíce projevuje během svatební noci Marie Terezie a Františka hned v prvním díle. Novomanželé se začnou nadšeně vysvlékat, nečekají ani než odejde služebnictvo. Začínají se líbat, lehají si spolu do postele a kamera švenkne vědoucně nahoru, aby divák sexuální akt neviděl. Na vrchu postele jsou přimontovány dvě sošky andělíčků. Ty se začnou kymáčet, a nakonec padají symbolicky ve zpomaleném záběru na zem, kde se roztrhají. Novomanželům se podařilo v nadšení rozbít postel. Je však poměrně těžko představitelné, že by Marie Terezie, silně věřící žena, takto přistoupila ke své svatební noci.

Druhý díl obsahuje další sexuální scénu mezi manžely, která je uzemněnější, ale současně o něco o erotičtější. Vidíme zde prsa Marie Terezie, ale herečka zde není nijak exploatována, a naopak v prvním díle zase divák během svatební noci zahlédl zadek Františka Štěpána, takže jsou si hlavní postavy v tomto ohledu kvit.

Sex mezi Františkem Štěpánem a Marií Terezií je jinak natočen relativně konvenčně a vždy se jedná o akt, který dělají oba zúčastnění rádi a dobrovolně. Mimo tyto dva momenty zahlédneme ještě v prvním díle nahé tělo postarší královny, když vylézá z vany, ale její postava není nijak sexualizovaná a moment slouží k vystižení rezignace královny.

Vůbec první sexuální akt vidíme hned v prvních minutách a probíhá právě mezi královnou a Karlem VI. Je však záměrně desexualizovaný a zobrazen pouze jako nutná procedura ke zplození mužského dědice.

¹⁰³ Česká televize, 2021, *Rozhovor o natáčení minisérie Marie Terezie s Vojtěchem Kotkem a Mirkou Zlatníkovou (podcast Kavky)*, YouTube video. [19. 1. 2023]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=VBujatKR-mA&ab_channel=%C4%8Cesk%C3%A1televize.

Ve druhé řadě se herečka představující Marii Terezii mění. Je to žena silnější postavy, než Marie Terezie skutečně byla¹⁰⁴ a zpočátku je trochu obtížné si na novou herečku zvyknout i z toho důvodu, že mezi první a druhou řadou byl vypuštěn jen opravdu krátký časový úsek. Nicméně je poměrně osvěžující vidět v seriále hlavní ženskou postavu takové fyziognomie.

Ve druhé řadě, kdy František Štěpán a Marie Terezie zažívají svou největší krizi, už žádná sexuální scéna vyobrazena mezi nimi není. Když má protagonistka poměr s vojákem v Olomouci, vidíme jen, jak Marie Terezie v noční košili lehce políbí polonahého vojáka. Obrazovka jde následně do tmy a pak už se voják ráno probouzí v její posteli. Tato eufemistická zkratka je možná trochu škoda vzhledem k tomu, že doposud byla Marie Terezie ve druhé řadě zobrazována spíše asexuálně. Navíc naturálnější zobrazení poměru by pomohlo divákovi následně více pochopit, proč je tento poměr pro monarchii tak ohrožující. Je to také jediná scéna tohoto typu v této řadě. Větší vášeň zde Marie Terezie bohužel neprožívá.

Jinak tomu není ani v řadě poslední, kdy si už starší manželé mezi sebou nevymění ani polibek. Ve světě *Marie Terezie* se zdá, že ve stáří erotika neexistuje. To alespoň vyrovnávají jejich mladší děti, u kterých vidíme hned několik takových situací. Jako první je to svatební noc Josefa II. s princeznou Isabelou. Tato scéna je však na rozdíl od svatební noci Terezie a Františka mnohem trapnější a nepříjemnější a je zjevné, že Isabela by byla šťastnější, kdyby to nemusela absolvovat vůbec. Isabela je zde zcela pasivní.

Isabela však naváže milostný vztah s Mimmi. V jedné scéně divák vidí, jak se ženy líbají, Mimmi Isabelu vysvlékne a vidíme následně Isabelino nahé tělo, když ji Mimmi maluje. Vše je ale velmi jemně zobrazeno, pnutí mezi ženami příliš cítit nelze a jejich sexuální akt nevidíme vůbec, což by pravděpodobně mnohem více o jejich vztahu odhalilo než pohled na nahou Isabelu, kterou Mimmi kreslí. Toto je poslední moment v seriálu, kde se objeví nahota.

Později ještě vidíme, že Josef II. navštěvuje nevěstinec, seriál ale stříhá až do momentu, kdy se Josef už obléká a žádné intimní partie nelze vidět.

Seriál vypouští scény, kde by divák viděl přímo sexuální akt a snaží se tím dosáhnout jakési jemnosti a decentnosti všude, kde může. Zaměřuje se na momenty, které aktu těsně

¹⁰⁴ Česká televize: *Proč nesměla Marie Terezie vyjadřovat emoce?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-24]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11258030360-marie-terezie/bonus/37144/>.

předcházejí, nebo naopak stříhá do scén, až když se postavy už oblékají. Často využívá eufemistických zkratk nebo záběrů a raději využije v určitých momentech nahoty, aby divák měl pocit intimní chvíle. Když už je sexuální akt přímo zobrazen, hraje přes něj hlasitě hudba a fyzično aktu je tak maximálně potlačeno.

8.2 Božena

Božena v porovnání s *Marií Terezií* přistupuje k intimitě a sexuálním scénám mnohem realističtěji, a především nevyužívá možných eufemismů jako v případě *Marie Terezie*. Nejlépe se různé přístupy projektů rozebírají na scéně svatební noci obou protagonistek.

Sexuální scéna během Boženiny svatební noci je první sexuální scénou v minisérii. Za prvé přes tento obraz nehraje žádná hudba. Vše probíhá v naprosté tichosti, ani novomanželé spolu neprohodí jediné slovo. Oba ví, co bude následovat a komunikují spolu skrze několik málo pohledů. Tato scéna je záměrně natažena a sledujeme celou akci téměř v reálném čase. Je plná napětí, kterou cítí i divák. Z pohledů Boženy poznáme, že je nervózní a má strach. Iniciativu má pevně v rukou Josef, který je během této scény navrhuje. Vidíme, že je to pro Boženu bolestivé, nežívá si to a není vůbec napojena na Josefa. Vzápětí vidíme důsledky této nepříjemné situace. Krev na prostěradle. Božena se stydí, Josef se lehce usměje pravděpodobně proto, že vidí důkaz, že je to její poprvé. Pak stříháme na to, jak se Božena snaží vyčistit krev ze svého prádla. Scéna neobsahuje žádnou nahotu, Josef i Božena mají na sobě spodní prádlo. Je to scéna mnohem trapnější, zdaleka ne veselá a s absencí vášně. Současně je ale svým minimalismem mnohem intimnější v porovnání se svatební nocí Marie Terezie. Nejbližší je tato scéna ke scéně svatební noci Josefa II., je však mnohem surovější a také neobsahuje žádné zkratky, v porovnání s *Marií Terezií*, která vše zásadní vypouští.

Další scény sexu v prvním díle jsou ještě drsnější. Sex je agresivní a vynucený ze strany Josefa. Jednou, když se Božena snaží Josefovi vyvléct, ji přitiskne hrubě ke stěně. Po druhé, když Josef Boženu znásilňuje, ji přitiskne ke stolu. Božena křičí, brečí a snaží se utéct. Tyto dvě další scény už hudba ale podkresluje, a tak vážnost situace lehce shazuje.

V dalších dílech už je Božena více smířená s touto manželskou realitou a po přemlouvání na sex vždy přistupuje. Josefova dominance ve vztahu je vždy značena tím, že je při sexu nahoře. Manželé se nelíbají a jejich sexuální scény nikdy neobsahují nahotu. Božena se nezapojuje, sex je strohý, trapný a bez vášně. Božena to vždy nějak přetrpí a manželský sex je tak zobrazován jako nepříjemný stereotyp.

Na opačné straně spektra jsou milostné (opravdu milostné) scény mezi Boženou a Václavem Nebeským. Jsou mnohem vřelejší a láskyplnější, oba jsou při aktu vysvlečení a při jedné scéně jsou vidět Boženina prsa. Božena je vášnivá a je vždy navrchu. Toto je totiž vztah, pro který se Božena dobrovolně rozhodla a moc je v jejích rukou.

Znova se už nahota v minisérii neobjevuje, ale není to ani zapotřebí. Odděluje se tak vztah Boženy a Nebeského (který byl nejvíce procítěný ze všech) od ostatních, kde je Božena už mnohem vyspělejší a nepropadá tak silným emocím.

U milostné scény Boženy s Helceletem vidíme, jak se oba líbají. Božena na Helceletovi sedí, opět je situace plně v jejích rukou. U doktora Lambly divák pouze vidí, jak se s Boženou políbí. Není jasné, zda se něco dalšího někdy událo nebo ne, ale je to spíše vztah emocionální než fyzický.

Naposledy vidíme milostné scény mezi Boženou a jejím posledním milencem, studentem Hanušem. Na rozdíl od *Marie Terezie* tato minisérie dopřává Boženě sexuální scény i ve starším věku. Opět je Božena vždy navrchu. Příznaky Boženiny zhoršující se nemoci vidíme také ve scéně sexu, kdy Božena začne krváčet. Hanuš se zarazí, Božena mu ale řekne, ať to ignoruje. Jedná se o další nepříjemný moment, který bychom stěží našly u *Marie Terezie*, kde je vše o krapet uhlazenější.

Nutno dodat, že v *Boženě* nevidíme žádné sexuální scény mimo ty, které se týkají přímo Boženy. U Josefa je naznačeno, že měl poměr s hospodskou v Uhrách, nikdy ale jejich poměr přímo nevidíme. Minisérie se totiž zaměřuje výlučně na Boženu. Sex je v této minisérii zobrazen mnohem naturálněji než u *Marie Terezie*, mnohem méně se zde uhýbá před intimními nebo nepříjemnými momenty a ze sexu je tak cítit mnohem větší fyzično.

V porovnání s *Marii Terezií* jsou zde ženy méně dokonalé, mají šediny a také více vrásek. Zde je důležité zmínit, že je to dáno také jinou dobou i prostředím příběhu oproti *Marii Terezií*. Nejvíce se ale tento rozdíl projevuje u žen, které jsou nemocné či umírají. V *Marii Terezií* sice vidíme nedokonalý vzhled například arcivévodkyně po tom, co porodí, Božena však toto dotahuje o kus dál. Předtím, než umírá Antonie Reissová, leží v posteli zcela vyčerpaná. Kolem pusy má kousky jídla a vypadá skutečně špatně. Totéž můžeme vidět u umírající Boženy. Vlasy má zcela spleené, je bílá jako stěna a opravdu vypadá jako člověk těsně před svou smrtí.

Tato minisérie vzbudila notnou dávku pohoršení právě těmito intimními scénami, na bližší pohled však zjišťujeme, že sexuálních scén zde není o moc víc než v případě *Marie Terezie*.

Nahota je dokonce mnohem častějším jevem právě u seriálu *Marie Terezie*. Rozdíl tak spočívá pouze v přístupu k těmto scénám, i když jedno mají stejné, a to je tendence často vkládat pod sexuální scény hudbu.

ZÁVĚR

Z analýzy vyplývá, že tvůrci jednotlivých projektů měli poměrně odlišné cíle při jejich tvorbě. *Marie Terezie* představuje svou protagonistku zejména ve vztahu k jejímu partnerovi Františku Štěpánovi, se kterým má i přes obtíže láskyplný vztah. Konkrétní dobovou situaci potlačuje ve prospěch ženských postav, které mají v příběhu více moci, než by pravděpodobně v realitě měly. Oproti tomu se *Božena* zaměřuje na snahu spisovatelky bojovat proti zavedeným genderovým rolím a dobovým konvencím, do kterých ji velmi precizně tvůrkyně vsazují.

Božena mýtus dokonalé spisovatelky účinně dekonstruuje, ale současně se velmi striktně drží skutečnosti. *Marie Terezie* naopak utvrzuje diváka ve většině představ o arcivévodkyni, a to i přesto, že se mnohem více odklání od historie. Oba projekty dávají přednost osobnímu životu žen a méně se zabývají tím, co je zapsalo do dějin (reformy, literární díla...). Každý z nich to však dělá jinak. *Marie Terezie* se zaměřením na romantický vztah, *Božena* s důrazem na ženskou emancipaci. Největší změnou, kterou *Marie Terezie* přináší v seriále, je fakt, že je ženou na trůně, *Božena* je naopak bouřlivá revolucionářka. *Božena* se zaměřuje čistě na postavu spisovatelky, se kterou se detailně seznamujeme a dostáváme se více do hloubky její postavy, u *Marie Terezie* zůstáváme více na povrchu, ale naopak poznáváme postav více.

František Štěpán je velmi progresivním mužem, který se smiřuje s tím, že žije ve stínu své mocnější manželky, Josef Němec oproti tomu neustále o dominanci ve vztahu se svou manželkou bojuje. *Marie Terezie* si nechává od mužů častěji poradit a seriál obsahuje mužské postavy, které ženy podporují, ale také zástupce patriarchy, kteří jsou zápornými postavami příběhu. Oproti tomu se muži v *Boženě* chovají ke spisovatelce většinou majetnický, jejich podpora patriarchy je nenápadnější, ale existuje, najdou se však také výjimky.

Ženských postav je v *Marii Terezii* více, většina z nich arcivévodkyni pomáhá, když to potřebuje nejvíce. V určitých momentech ale seriál zabíhá do stereotypů klasicky asociovaných s ženskými postavami. Žen v *Boženě* je mnohem méně a *Božena* je tak na své cestě osamělejší, zato jsou jednotlivé ženské postavy různorodější.

Vztah obou žen k jejich dětem je podobně rozporuplný, obě své děti milují, ale žádná z nich nedokáže pro děti udělat to, co by pro ně bylo nejlepší. *Marie Terezie* si to ale na rozdíl od *Boženy* uvědomuje.

Z hlediska zobrazení sexu obsahuje *Marie Terezie* více nahoty, ale také eufemismů, sexuální scény v *Boženě* jsou zase surovější a realističtější. Oba projekty ale přistupují k nevěře jako k něčemu, co protagonistky osvobozuje a svým ženským hrdinkám tuto nevěru nezazlívají.

Božena má ve svém příběhu mnohem méně moci v porovnání s Marií Terezií, ale právě proto se téma ženského útlaku může stát pro minisérii zásadním. U *Marie Terezie* se ženský útlak tématem nestává, maximálně se setkáme s povrchními projevy sexismu několika mála postav. Zase zde ale vidíme ženu v té nejvyšší možné pozici, která nám dává silný vzor. Obě protagonistky jsou však hybatelkami svého děje.

Marie Terezie fakta ohýbá podle potřeb milostné linky, *Božena* se naopak drží reality dost striktně proto, aby se hlavní téma mohlo vztahovat k naší skutečné historii (i současnosti).

I když jsou projekty v lecčem protikladné, několik zásadních věcí sdílejí. Žádný z nich své ženy neobjektivizuje, oba jasně tematizují vstup ženy do mužského světa (ať už světa vladařů nebo intelektuálů), ukazují ženský element jako něco zásadního a důležitého pro naši společnost, ale především oba vyprávějí příběh silné ženské postavy. Je tedy jasné, že poptávka po výrazných ženských postavách je a pravděpodobně nikam v blízké době nezmizí.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BUTLER, Jeremy G. *Television: critical methods and applications*. 4th edition. 711 Third Avenue, New York, NY 10017: Routledge, 2012. ISBN 978-0-415-88327-6 (hbk).
- BUTLER, Jeremy G. *Television: critical methods and applications*. Belmont, California: Wadsworth Publishing Company, 1994. ISBN 0-534-16686-5.
- ELLIS, John. *Visible fictions: Cinema: Television: Video*. London: Routledge, 1992. ISBN 9780415075138.
- KUBKA, František a Miroslav NOVOTNÝ. *Božena Němcová*. Praha-Smíchov: V. Neubert, 1941.
- KUHN, Annette a Guy WESTWELL. *A Dictionary of Film Studies*. 2nd edition. Great Clarendon Street, Oxford, OX2 6DP, United Kingdom: Oxford University Press, 2020. ISBN 978-0-19-883209-6.
- MEIXNEROVÁ, Marie. *STARSKY & HUTCH: Konstrukce hrdinů v policejním dramatu*. Olomouc, 2009. Bakalářská diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra divadelních, filmových a mediálních studií. Vedoucí práce Mgr. Jakub Korda.
- PTÁČEK, Luboš, Petr KOPAL a kol. *Film a dějiny 6: Postkomunismus: Proměny českého historického filmu po roce 1989*. Praha: Casablanca – Ústav pro studium totalitních režimů, 2017. ISBN 978-80-87292-37-2.
- SZCZEPANIK, Petr. PŘÍBĚHY PRO OČI, EMOCE A SVALY: Rozhovor s Torbenem Kraghem Grodalem. *Illuminace: Filmový divák a jeho (estetický) prožitek*. 2007, 19(2).
- VŠETEČKOVÁ, Iveta. *Feminismus v britské literatuře 18. století, se zaměřením na dílo A Vindication of the Rights of Woman Mary Wollstonecraftové a Northanger Abbey Jane Austenové*. Olomouc, 2009. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra anglistiky a amerikanistiky. Vedoucí práce Mgr. Ema Jelínková, Ph.D.
- WEIGL, Jiří a kol. *Marie Terezie: 300 let od narození*. Praha: Institut Václava Klause, 2017. ISBN 978-80-7542-039-8.

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

BARRELL, John. The Origins of Sex by Faramerz Dabhoiwala - review: How sexual openness first changed our world. The Guardian [online]. internet: Guardian News & Media Limited, 2023, 10 Feb 2012 [cit. 2023-04-21]. Dostupné z:

<https://www.theguardian.com/books/2012/feb/10/origins-of-sex-faramerz-dabhoiwala-review>

CIHELKOVÁ, Barbora. Milena Lenderová: Jak se žilo ženám před 150 lety? *Novinky.cz* [online]. internet: Seznam.cz, c2019–2023, 8. 3. 2021 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/zena-styl-milena-lenderova-jak-se-zilo-zenam-pred-150-lety-40352815>

Česká televize: *Božena* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/>

Česká televize: *Kreativní producent Michal Reitler – Božena* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/0/75419-kreativni-producent-michal-reitler/>

Česká televize: *Scenáristky Hana Włodarczyková a Martina Komárková* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/0/75421-scenaristky-hana-wlodarczykova-a-martina-komarkova/>

Česko-Slovenská filmová databáze: *Božena* [online]. internet: POMO Media Group, c2001-2023 [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/758706-bozena/prehled/>

Česko-Slovenská filmová databáze: *Lenka Wimmerová* [online]. internet: POMO Media Group, c2001–2023 [cit. 2023-01-27]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/46603-lenka-wimmerova/video/z-nataceni/>

Česko-Slovenská filmová databáze: *Marie Terezie* [online]. internet: POMO Media Group, c2001–2023 [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/film/1172586-marie-terezie/prehled/>

Česko-Slovenská filmová databáze: *Robert Dornhelm* [online]. internet: POMO Media Group, c2001–2023 [cit. 2023-01-18]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/3581-robert-dornhelm/prehled/>

DIRKS, Tim. Drama films: Part 1. *Filmsite* [online]. internet: Filmsite, c1996–2023 [cit. 2023-01-06]. Dostupné z: <https://www.filmsite.org/dramafilms.html>

HLADÍKOVÁ, Lucie. Marie Terezie. *Dějepis.com* [online]. internet: Václav Němec, c1997–2023, 2010 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/marie-terezie/>

MEIXNEROVÁ, Marie. Žánr v televizním médiu. *25fps* [online]. internet: Wordpress, 2011, 23. srpna 2010 [cit. 2023-01-06]. Dostupné z: <http://25fps.cz/2010/zanr-v-televiznim-mediu/>

NĚMEC, Václav. Revoluční rok 1848–1849. *Dějepis.com* [online]. internet: Václav Němec, c1997–2023 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.dejepis.com/ucebnice/revolucni-rok-1848-1849/>

NOVÝ, Petr. Sex v dějinách. Co se dělo v ložnicích našich předků? *Globe24.cz* [online]. INCORP, 2023, 26. ledna 2020 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://globe24.cz/domov/sex-v-dejinach-dcera-ceske-kralovny-si-odnesla-ze-svatebni-noci-trauma.146bdc15>

Oxford Learner's Dictionaries. *Oxford Learner's Dictionaries* [online]. internet: Oxford University Press, 2023 [cit. 2023-01-06]. Dostupné z: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/binge-watching?q=binge+watching>

Příspěvatelé Wikipedie. Božena Němcová. In: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2023, 11. 1. 2023 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%BEena_N%C4%9Bmcov%C3%A1

Příspěvatelé Wikipedie. František I. Štěpán Lotrinský. In: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2023, 20. 1. 2023 [cit. 2023-01-24]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_I._%C5%A0t%C4%9Bp%C3%A1n_Lotri_nsk%C3%BD

Příspěvatelé Wikipedie. Josef Václav Frič. In: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001–2023, 15. 3. 2023 [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_V%C3%A1clav_Fri%C4%8D .

Příspěvatelé Wikipedie. Marie Terezie. In: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2023, 4. 1. 2023 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Marie_Terezie

PUHAČOVÁ, Veronika. Když se ženy začaly hlásit o kvalifikovanou práci, nastaly potíže, říká historička Milena Lenderová. *Heroine* [online]. internet: NextPage Media, s.r.o, c2022, 7. 7. 2020 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.heroine.cz/spolecnost/2694-kdyz-se-zeny-zacaly-hlasit-o-kvalifikovanou-praci-nastaly-potize-rika-historicka-milena-lenderova>

Redakce MAM. HBO je definicí quality TV nejbliže. *Marketing & Media* [online]. internet: Forum Media, 2023, 21. 11. 2016 [cit. 2023-01-06]. Dostupné z: <https://mam.cz/zpravy/marketing/2016-11/hbo-je-definici-quality-tv-nejblize/>

SEIDL, Tomáš. Recenze: Poslední díl Marie Terezie rozehrál partii na šachovnici sňatkové diplomacie. *Aktuálně.cz* [online]. internet: Economia, 1999–2023, 1. 1. 2022 [cit. 2023-01-27]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/film/recenze-posledni-dil-marie-terezie-v-ceska-televize/r~0d7cfa9e6afc11ec8fa20cc47ab5f122/>

SPÁČILOVÁ, Mirka. RECENZE: Pukne mi srdce. Božena po vzoru Marie Terezie sází na postel. *IDNES.cz* [online]. internet: MAFRA, 1999–2023, 4. ledna 2021 [cit. 2023-01-27]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/kultura/film-televize/recenze-bozena-ct-kamenikova.A210103_151124_filmvideo_spm

VESELÝ, Josef. Do lázní i kostelů: Přinesla Karlu VI. dědice léčivá voda, nebo víra v Boha?. *100+1* [online]. internet: Extra Publishing, 2007–2011, 09.06.2018 [cit. 2023-04-20]. ISSN 1804-9907. Dostupné z: <https://www.stoplusjednicka.cz/do-lazni-i-kostelu-prinesla-karlu-vi-dedice-leciva-voda-nebo-vira-v-boha>

SEZNAM VIDEOZDROJŮ

Česká televize, 2021, *Rozhovor o natáčení minisérie Marie Terezie s Vojtěchem Kotkem a Mirkou Zlatníkovou (podcast Kavky)*, YouTube video. [19. 1. 2023]. Dostupné z:

https://www.youtube.com/watch?v=VBujatkR-mA&ab_channel=%C4%8Cesk%C3%A1televize

Česká televize, 2021, *Rozhovor o minisérii Božena s Aňou Geislerovou a scenáristkou Martinou Komárkovou (podcast Kavky)*, YouTube video. [19. 1. 2023]. Dostupné z:

https://www.youtube.com/watch?v=gnv47jCPzJg&list=PLanJ0JNOqYbyUBIpkOCf76DcHym724KW8&index=39&ab_channel=%C4%8Cesk%C3%A1televize

Česká televize: *Božena, Epizoda 1/4* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/218512120070001/>

Česká televize: *Božena, Epizoda 2/4* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/218512120070002/>

Česká televize: *Božena, Epizoda 3/4* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/218512120070003/>

Česká televize: *Božena, Epizoda 4/4* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/218512120070004/>

Česká televize: *Byla Marie Terezie nevěrná?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-24]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11258030360-marie-terezie/bonus/37140/>

Česká televize: *Co se Božena snažila prosadit ve společnosti?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-27]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/bonus/40017/>

Česká televize: *Čím byl pro Barboru Václav Bolemír Nebeský?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-04-25]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/bonus/39951/>

Česká televize: *Jak Božena vnímala svobodu?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-04-25]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/bonus/40016/>

Česká televize: *Jak se proměňovalo manželství Boženy a Josefa?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-23]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/bonus/40072/>

Česká televize: *Jaká byla Božena matka a čím byly její děti?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-23]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/bonus/40075/>

Česká televize: *Jaké povinnosti měly manželky?* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-23]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11346647457-bozena/bonus/39899/>

Česká televize: *Marie Terezie a reformy* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11258030360-marie-terezie/bonus/30094/>

Česká televize: *Marie Terezie, 1/5 Část první* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11258030360-marie-terezie/217512120070001/>

Česká televize: *Marie Terezie, 2/5 Část druhá* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11258030360-marie-terezie/217512120070002/>

Česká televize: *Marie Terezie, 3/5 Část třetí* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11258030360-marie-terezie/219512120090001/>

Česká televize: *Marie Terezie, 4/5 Část čtvrtá* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11258030360-marie-terezie/219512120090002/>

Česká televize: *Marie Terezie, 5/5 Část pátá* [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-03-17]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/11258030360-marie-terezie/22151212005/>

Česká televize: Mohla být tchyně Marie Terezie špienkou? [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-27]. Dostupné z:

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/11258030360-marie-terezie/bonus/37143/>

Česká televize: Proč nesměla Marie Terezie vyjadřovat emoce? [online]. internet: Česká televize, c1996–2021 [cit. 2023-01-22]. Dostupné z:

<https://www.ceskatelevize.cz/porady/11258030360-marie-terezie/bonus/37144/>